

TÜRKİYE’NİN SAĞLIK VE TOPLUMSAL COĞRAFYASI: CEBEL-İ BEREKET (OSMANİYE) VİLÂYETİ

Necdet AYSAL*
Lütfi ARSLAN**

ÖZ

Anadolu’da Mustafa Kemal Paşa ve yol arkadaşlarının başlattığı Ulusal Bağımsızlık Savaşı’nın örgütlenme aşaması, 23 Nisan 1920’de Ankara’da TBMM’nin açılmasıyla sona ermiştir. Yeni Türk devletinin temellerini atan birinci TBMM, daha ilk günden itibaren kendisini kurucu bir meclis olarak görmüş, yeni bir devlet kurmanın bütün gereklerini adım adım gerçekleştirmiştir. Meclis Hükümeti Sistemi’ni benimseyen TBMM’de 3 Mayıs 1920’de “Birinci İcra Vekilleri Heyeti” adı ile ilk Hükümet kurulmuştur. Bu hükümet içerisinde yer alan “Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı)”, 1921 yılında ülkenin nüfus ve ekonomik potansiyelini belirlemek, coğrafi, sosyal ve sağlık problemlerini yerinde tespit etmek amacıyla bir çalışma başlatmıştır. Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekillerinden Dr. Refik Saydam ve Dr. Rıza Nur’un emirleriyle bütün ülkenin aynı metot dâhilinde araştırılması ve sonuçlarının yayımlanarak istifadeye sunulması hedeflenmiştir. Bu bağlamda 1922-1938 yılları arasında “Türkiye’nin Sıhhi ve İctimai Coğrafyası” adıyla toplam yirmi bir eser yayınlanmıştır. Yeni kurulmuş Türk Devleti’nin Osmanlı döneminden devraldığı siyasi, sosyal ve ekonomik koşullara dair Anadolu vilayet ve sancaklarını sağlık, sosyal ve coğrafi açılarından tanıtan ve birinci elden, otantik bilgiler içeren bu eserlerden birisi de Cebel-i Bereket (Osmaniye) Vilayetidir. 1925 yılında Adana’daki Türk Sözü Matbaasında Osmanlıca olarak basılan bu eser, vilayete ait coğrafi, iktisadi, sosyal, tarihsel ve yönetsel ön bilgileri içermektedir. Yeni Türk harflerine çevirisi yapılarak değerlendirilen bu çalışmanın, Cumhuriyet

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, E-Posta: aysal@ankara.edu.tr

**Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, E-Posta: lutfiarslan1979@hotmail.com

hükümetlerinin kuruluş dönemindeki politikalarının kavranmasına katkı yapacağı ve bu alanda çalışan araştırmacılara temel kaynak teşkil edebileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Cebel-i Bereket, Osmaniye, Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti, TBMM, Dr. Rıza Nur.*

SANITARY AND SOCIAL GEOGRAPHY OF TURKEY: CEBEL-İ BEREKET (OSMANİYE) PROVINCE

ABSTRACT

The organizational phase of the National Independence War, initiated by Mustafa Kemal Pasha and his friends in Anatolia, ended with the opening of the Turkish Grand National Assembly in Ankara on 23 April 1920. The first Turkish Grand National Assembly, which laid the foundations of the new Turkish state, saw itself as a constituent parliament from the first day and implemented all the requirements of establishing a new state step by step. On May 3, 1920, the First Government was established under the name of the "First Executive Board of Appeals" in the Turkish Grand National Assembly, which adopted the Parliamentary Government System. The Ministry of Health and Social Assistance in this government initiated a study in 1921 to determine the population and economic potential of the country and to identify geographical, social and health problems on the spot. It was aimed to investigate the whole country under the same method and publish the results of the investigation with the orders of Dr. Refik Saydam and Dr Rıza Nur from the ministry of health. In this respect, between the years 1922 and 1938 a total of twenty-one works were published under the title of "Turkey's Sanitary and Social Geography". One of these works, which introduces the Anatolian provinces and sanjaks regarding health, social and geographical aspects of the political, social and economic conditions that the newly established Turkish State took over from the Ottoman period and contains first-hand authentic information is the Osmaniye Province. This work, which was published in Ottoman Turkish in 1927 in Adana Turk Sözü Printing House, contains the geographical, economic, social, historical and administrative preliminary information about the province. It is thought that this work, which has been translated into the new Turkish alphabet, will contribute to the understanding of the politics of the Republican governments during the foundation period and can be a basic resource for researchers working in this field.

Keywords: *Cebel-i Bereket, Osmaniye, Ministry of Health and the Ministry of Internal Affairs, TBMM, Dr. Rıza Nur.*

Giriş

23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanan Birinci TBMM, kurucu bir Meclis sıfatıyla ulusal birliği sağlamak, işgalcilere ve İstanbul Hükümeti ile padişahın yıkıcı etkilerine karşı mücadele edebilmek amacıyla ilk günden

itibaren çalışmalarına başladı. Bu olağanüstü dönemde Meclis Hükümeti Sistemi benimsenerek, 25 Nisan'da 6 kişilik "Geçici İcra Heyeti" ve 3 Mayıs 1920'de ise 11 kişilik "Birinci İcra Vekilleri Heyeti" adı ile ilk TBMM Hükümeti kuruldu.¹

Kuvvetler Birliği ilkesinin katı bir uygulaması olan Meclis Hükümeti Sistemi'nde, Devlet Başkanı ve Başbakan bulunmamakta, bu görevleri fiilen Meclis Başkanı üstlenmektedir. Bakanlar tek tek Meclis tarafından seçilmekte ve Vekil sıfatını kullanarak hükümet işlerini yürütmektedir. Bu bağlamda Birinci Meclis'te Vekiller, sorumlu oldukları bakanlığın faaliyetleri konusunda sıkı bir biçimde denetlenmiş ve Meclis kararı ile görevlerinden alınabilmişlerdir. Yasama ve yürütmeyi bünyesinde toplayan Birinci ve İkinci TBMM; yargıyı da kontrol ederek, özellikle İstiklâl Mahkemeleri aracılığıyla hem varlığını hem de otoritesini kabul ettirme yoluna gitti.²

Yeni Türk Devleti, toplum sağlığı konusuna çok önem verdi ve kurulan Birinci TBMM Hükümeti içerisinde, Türk tarihinde ilk kez "Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti" adı ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı yer aldı.³ Birinci ve İkinci İcra Vekilleri Heyeti'nde iki dönem Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olarak görev yapan Dr. Adnan (Adıvar)⁴ Bey, 3

¹ Hasan Dinçer, "TBMM'nin Açılması ve Yeni Türk Devleti'nin Kuruluşu", **Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Ed. Temuçin F. Ertan, 5. B., Siyasal Kitabevi, Ankara, 2017, s. 105.

² Birinci ve İkinci TBMM çatısı altında Meclis Hükümeti Sistemi'ne göre kurulan ve faaliyet gösteren *İcra Vekilleri Heyetleri*' şunlardır: "I. İcra Vekilleri Heyeti, 3 Mayıs 1920-24 Ocak 1921; II. İcra Vekilleri Heyeti, 24 Ocak 1921-19 Mayıs 1921; III. İcra Vekilleri Heyeti, 19 Mayıs 1921-9 Temmuz 1922; IV. İcra Vekilleri Heyeti, 12 Temmuz 1922-4 Ağustos 1923; V. İcra Vekilleri Heyeti, 14 Ağustos 1923-27 Ekim 1923". Ayrıntılı bilgi için bkz., Zafer Koylu, "Milli Devletin Doğuşu ve Millet Egemenliğine Geçiş", **Türkiye'de Demokrasi ve Parlamento Tarihi**, Ed. Şaduman Halıcı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013, s. 68; Yavuz Aslan, "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti (23 Nisan 1920-30 Ekim 1923)", **Türkler**, Ed. Hasan Celâl Güzel vd., C. 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 37-56.

³ Bedi N. Şehsuvaroğlu, Ayşegül Erdemir Demirhan, Gönül Cantay Güreşsever, **Türk Tıp Tarihi**, Taş Kitapçılık Yay. Ltd. Şti., Bursa, 1984, s. 63.

⁴ Dr. Abdülhak Adnan (Adıvar) Bey, 1882'de Gelibolu'da doğdu. Kadı Ahmet Bahaî Efendi ve Sabiha Hanımın oğludur. 1899-1905 yılları arasında İstanbul Tıbbiye Mektebi'nde Tıp eğitimini tamamladı ve Berlin Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde asistanlık yaptı. Trablusgarp ve Birinci Dünya Savaşı'na katılarak tabip binbaşı rütbesiyle cephede görev aldı. 1917 yılında yazar Halide Edip'le evlenen Adnan Bey, 23 Nisan 1920'de Birinci TBMM'de milletvekili olarak görev yaptı ve kurulan ilk hükümette "Sıhhiye ve İçtimai Muavenet Vekili" oldu. Ayrıca Türkiye'nin ilk muhalefet partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın da kurucuları arasındadır. Ayrıntılı bilgi için bkz., Reşat Ekrem Koçu; Mehmet

Mayıs 1920-19 Mayıs 1921 tarihleri arasında merkezi örgüt ve taşra teşkilatlarının yeniden yapılandırılması çalışmalarına hız verdi. Bu dönem içerisinde daha çok savaş yaralarının sarılmasına ve mevzuat alt yapısının geliştirilmesine odaklanıldı.⁵ 19 Mayıs 1921-9 Temmuz 1922 tarihleri arasında ise sırasıyla Bakanlık görevini Dr. Refik (Saydam)⁶ ve Dr. Rıza Nur⁷ Beyler üstlendi.⁸

Ankara'da Vilayet Konağı'nın bir odasında çalışmalarına başlayan Bakanlık, ilk olarak sağlık hizmetlerinin önceliklerini belirleyerek sağlık alanındaki kazanımları arttırmayı ve kaynakların dağılımını belirlenen kıstaslara göre gerçekleştirmeyi amaç edindi. Belirlenen bu temel hedef doğrultusunda doktor, hemşire ve sağlık kurumlarının sayısının artırılması; sıtma, trahom, verem, frengi gibi bulaşıcı hastalıklara karşı planlı ve

Ali Akbay, "Dr. Abdülhak Adnan Adıvar", **İstanbul Ansiklopedisi**, C. I, İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, İstanbul, 1958, 212-215.

⁵ Şeyda Çavmak, Doğançan Çavmak, "Türkiye'de Sağlık Hizmetlerinin Tarihsel Gelişimi ve Sağlıkta Dönüşüm Programı", **Sağlık Yönetimi Dergisi**, Dergi Park, C. 1, Sayı 1, 2017, s. 49-50.

⁶ Dr. Refik (Saydam) Bey, 8 Eylül 1881'de İstanbul'da doğdu ve 1905'te Askeri Tıbbiye'den Tabip Yüzbaşı rütbesiyle mezun oldu. Balkan ve Birinci Dünya Savaşı'na katılan Refik Bey, 1920 yılında TBMM'ye Doğubayazıt mebusu olarak seçildi. TBMM'nin II. döneminde İstanbul mebusu olarak görev yaptı ve 10 Mart 1921 tarihinde "Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekilliği" görevine getirildi. TBMM Hükümetleri ve Cumhuriyet Hükümetleri zamanında (1921-1937) 5 kez Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olarak görev yapan Refik Bey'e, Soyadı Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk tarafından şeffâflık anlamına gelen "Saydam" soyadı verildi. Ayrıntılı bilgi için bkz., Kemal Arı, "Cumhuriyetin Sağlık Devrimcisi Dr. Refik Saydam", **Vatan ve Sıhhat Tıbbiyenin Yurtseverliği**, Ed. Eren Akçiçek, Fevzi Çakmak, Bulaşıcı Hastalıkları Önleme Derneği Yayınları, İzmir, 2015, s. 291-307.

⁷ Dr. Rıza Nur Bey, 30 Ağustos 1879'da Sinop'ta doğdu. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'yi bitirerek tabip yüzbaşı olarak orduda göreve başladı. II. Meşrutiyet'in ilanı ile açılan Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Sinop milletvekili olarak yer aldı. İttihatçılara yönelik ağır muhalefeti nedeniyle profesörlük yaptığı Askeri Tıbbiye'deki görevinden alındı ve daha sonra da binbaşı rütbeleri söküldü. İttihatçılara yönelik eleştirilerini sürdürmesi üzerine üç ay Bekirağa Bölüğü'nde hapis yattı ve Cemal Paşa'nın emriyle 8 yıl Mısır'da sürgün hayatı yaşadı. Mütareke döneminde İstanbul'a dönen Rıza Nur, TBMM tarafından seçilen I. İcra Vekilleri Heyeti içinde Türkiye'nin ilk Maarif Vekili ve 3. İcra Vekilleri Heyeti'nde ise Refik Saydam'dan boşalan Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekilliği görevini üstlendi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Dr. Rıza Nur, **Hayat ve Hatıratım**, I. Cilt, Altındağ Yayınevi, İstanbul, 1967, s. 54-70.

⁸ Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Rıza Nur Bey, 12 Temmuz 1922'de yapılan Dördüncü İcra Vekilleri Heyeti seçimlerinde görevini Dr. Fuat (Umay) Bey'e devretti. Dr. Fuat Bey, kısa bir süre Bakanlık görevinde bulundu ve bu göreve tekrar Dr. Rıza Nur Bey getirildi. Kendisi, 14 Ağustos-27 Ekim 1923 tarihleri arasında Beşinci İcra Vekilleri Heyeti'nde de Sağlık ve Sosyal yardım Bakanı olarak görev aldı. Bkz., **TBMM Albümü 1920-2010**, Ed. Sema Yıldırım, Behçet Kemal Zeynel, 1. Cilt, II. B., TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010, s. 82.

programlı bir şekilde mücadele edilmesi; sağlıklı ve zinde kuşakların yetiştirilmesi ve devletin sağlık konusundaki hizmetlerinin ülke geneline yaygınlaştırılması için çaba sarf edildi.⁹ Bu dönem içerisinde koruyucu sağlık hizmetlerinin düzenli bir şekilde yürütülebilmesi için hükümet tabiplikleri ve sağlık müdürlükleri kuruldu.

1921 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, ülkenin nüfus ve ekonomik potansiyelini belirlemek, coğrafi, sosyal ve sağlık problemlerini yerinde tespit etmek amacıyla bütün ülkenin aynı metot dâhilinde araştırılması ve sonuçlarının yayımlanarak istifadeye sunulmasını hedefledi. Ülkenin içinde bulunduğu sıkıntılar ve devam eden Ulusal Bağımsızlık Savaşı dikkate alındığında, bu geniş ve uzmanlık gerektiren çalışmayı ancak subay, öğretmen ve sağlık memurlarının gerçekleştirebileceği düşünüldü. Bakanlık, ülkenin vilayet ve sancaklarında görev yapan memurları arasında, bu bilimsel araştırmayı gerçekleştirmek için doktor ve sıhhiye müdürlerini görevlendirdi.¹⁰ Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Refik (Saydam) Bey'in başlatmış olduğu bu kapsamlı çalışma¹¹, kendisinden sonra göreve gelen Dr. Rıza Nur Bey döneminde de hız kesmeden devam etti. Sonuçta 1922-1938 yılları arasında Türkiye'nin sosyal, coğrafi ve sağlık konularındaki gerçekliğini ortaya koymak amacıyla "Türkiye'nin Sıhhi ve İctimai Coğrafyası" adıyla toplam yirmi bir (21) eser yayımlandı.

Bu eserlerden birincisi "*Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası: Sinop Sancağı*" olup Sinop Sıhhiye Müdürü Doktor Mehmet Sait Bey tarafından hazırlandı. Adı geçen eser, 1922 yılında Bakanlık tarafından Ankara'da Ögüd Gazetesi Matbaası'nda bastırıldı. Diğer eserlerin ise İstanbul'da Hilal

⁹ **Sıhhiye Mecmuası**, "*Fevkalâde Nüshası: Dr. Refik Saydam'ın Aziz Hatırasına*", Sıhhat ve İctimai Vekâleti Yay., Ankara, 1942, s. 10; **Türkiye'de Sıhhat ve İctimai Muavenet Teşkilatı'nın Cumhuriyet Devrindeki İnkişafı**, Ankara, 1937, s. 7.

¹⁰ Osman Gümüüşçü, "Milli Mücadele Dönemi Türkiye Coğrafyası İçin Bilinmeyen Bir Kaynak: "Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XV, Sayı 45, Kasım 1999, s. 944; Türkan Doğruöz, "Kırklareli Tarihine Işık Tutacak Bir Eser: "Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası Kırklareli Vilayeti", **History Studies International Journal of History**, V. 3/1, 2011, s. 276; Burhan Sayılır, "Milli Mücadele Döneminde Batı Karadeniz'in (Sinop-Kastamonu-Zonguldak) Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapısı (Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası Raporlarına Göre)", **Akademik Bakış Dergisi**, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat-Kırgızistan, Sayı 38, Eylül-Ekim 2013, s. 2.

¹¹ Umut Karabulut, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Sağlık Hizmetlerine Toplu Bir Bakış: Dr. Refik Saydam'ın Sağlık Bakanlığı ve Hizmetleri (1925-1937)", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi/ÇTTAD**, C. VI, Sayı 15, Güz 2007, s. 152; Nilifer Gökçe, Mevlüt Yaprak, "Türkiye'nin Sıhhi Ve İctimai Coğrafyası: Kırklareli Vilayeti Adlı Esere Göre Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşunda Kırklareli'nde Folklorik Tıp", **Lokman Hekim Journal**, C. 2, Sayı 1, 2012, s. 39.

Matbaası ile Kâğıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi'nde bastırıldığı görülmektedir.¹² Eserlerin hazırlanış süreci hakkında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Sinop Milletvekili Dr. Rıza Nur şu bilgileri vermektedir:¹³

“Selef-i aciz-i Refik Beyefendi, zamanda yurdumuzun sıhhi ve ictimai tedkiki gibi mühim bir nokta Vekâlet-i Muâvenet-i İctimaîye müdürü Doktor Muhyiddin Celal Bey tarafından Vekâlete teklif olunarak sıhhiye müdürlerinden bu bâbda ma'lumat talep edilmiş, sıhhiye müdürleri tedkikât yaparak istenen ma'lumatı mehmâ emken cem' eylemişler. Vekâlete geldiğim zaman bu ma'lumatın yarısını gelmiş buldum. Bunların bir kısmı güzelce, bir kısmı kıymetsiz idi ki sıhhiye müdürlerinin iktidar ve faaliyetleriyle mütenâsibdi. Bunlardan en mükemmel olanlar Sinob, Niğde, Kayseri, Kastamonu, Erzurum, Zonguldak ve Menteşe Sıhhiye Müdürlüklerinden gelenlerdir. ...”

Dr. Rıza Nur'un da ifade ettiği üzere yeni kurulmuş Türk Devleti'nin Osmanlı döneminden devraldığı siyasi, sosyal ve ekonomik koşullara dair Anadolu vilayet ve sancaklarını sağlık, sosyal ve coğrafi açılardan tanıtan ve birinci elden otantik bilgiler içeren bu eserler, Muhittin Celal (Duru) Bey tarafından bir plan dâhilinde hazırlandı.¹⁴ Bu plan çerçevesinde eserlerde hangi konulara dikkat edileceği, konuların işleniş sırası, verilecek önem derecesi ve metodu verildi. Bu bağlamda hazırlanan eserlerin 6 kısımdan oluştuğu görülmektedir:¹⁵

“Birinci kısım: Hudutlar, dağlar, nehirler, göller, madenler, ormanlar, sebze ve meyveler, vahşi hayvanlar, mülki taksimat; İkinci kısım: İklim, mevsimler, sıcaklık, rüzgârlar, yağışlar; Üçüncü kısım: Nüfus, aşiretler, giyim-kuşam, gelenek, görenek, temizlik; Dördüncü kısım: Hastaneler, eczaneler, mektep ve medreseler, oteller, hanlar, hamamlar, hastaneler, fabrikalar, şehir ve köylerin durumu, kabristanlar, bataklıklar, içme suları; Beşinci kısım: Hastalıklar, zührevi hastalıklar, sıtma, verem, akıl ve sinir hastalıkları, salgınlar; Altıncı kısım: Doğum ve ölüm istatistikleri, sıtma ve frengi istatistik ve haritaları”

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş dönemindeki politikalarına temel olan bu eserlerin, 1922 yılında (9), 1925 yılında (8), 1926 yılında (2), 1932 yılında (1) ve 1938 yılında ise (1) adet olmak üzere basımının

¹² M. Sabri Koz, “Türk Halk Kültürünün Unutulmuş Kaynaklarından Biri: Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası”, **IV Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri**, C. I, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Feryal Matbaası, Ankara, 1992, s. 39.

¹³ M. Sabri Koz, **a.g.m.**, s. 38; Gümüştü, **a.g.m.**, s. 942-943.

¹⁴ Mehmet Said, **Türkiye'nin Sıhhi ve İctimai Coğrafyası: Sinop Sancağı**, Türkiye Büyük Millet Meclisi Umur-ı Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaîye Vekâleti, Öğüd Matbaası, Ankara, 1922.

¹⁵ Gümüştü, **a.g.m.**, s. 947; M. Sabri Koz, **a.g.m.**, s. 39.

gerçekleştirildiği görülmektedir. 1922-1926 yılları arasına ait eserler Osmanlıca ve 1932 ve 1938 yılında hazırlananlar ise Latin harfleriyle kaleme alındılar.

Sınırlı sayıda çalışmaya konu olan bu eserlerin toplam sayısı hakkında çelişkili bilgiler mevcuttur. Bu bağlamda konu ile ilgili olarak arşiv ve kütüphanelerde tarafımızca yapılan çalışmalar sonrası 21 adet eser tespit edildi. Yeni tespit edilen eserlerden birisi de “Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası/Cebel-i Bereket (Osmaniye) Vilayeti”dir. Cebel-i Bereket Vilâyeti Halk Fırkası Merkez Şubesi tarafından hazırlanan ve 1925 yılında Adana’da ki Türk Sözü Matbaası’nda basımı gerçekleşen bu eser, 30 sayfadan oluşmaktadır. Vilayete ait coğrafi, iktisadi, sosyal, tarihsel ve yönetsel ön bilgileri kapsamaktadır.

Anadolu’nun en eski yerleşim birimlerinden birisi olan Çukurova, ilk çağlardan bugüne kadar pek çok uygarlığı bünyesinde barındırarak Hititler başta olmak üzere Asur, Kilikya, Pers, Roma ve Bizans İmparatorluklarına ev sahipliği yaptı. Çukurova; Adana, Mersin, Cebelibereket (Osmaniye) ile Antakya’nın bir kısmını içine alan coğrafi alan için kullanılmaktadır.¹⁶ Bu bölge içinde yer alan Cebel-i Bereket ise tarihin çok eski dönemlerinden beri çeşitli kavimlerce otlak, yayla ve yerleşim merkezi olarak faaliyet gösterdi. Bu yerin devamlı yerleşim merkezi haline gelmesi, 1864-1865 yıllarında Sultan Abdülaziz döneminde gerçekleşti. 11. yüzyıldan beri dağlık yörede, Gâvur dağlarında yaşayan Türkler, Padişah fermanıyla ovaya indiler ve ilk yerleşim merkezlerini Cebel-i Bereket olarak isimlendirdiler.¹⁷

Osmanlı idari sistemi içerisinde uzun süre Halep eyaletinin Payas sancağına bağlı bulunan Cebel-i Bereket, Adana vilâyetinin kurulması üzerine Payas ile birlikte buraya bağlandı. 1878 yılında ise sancak merkezi Yarpuz olarak değiştirildi ve yeni bir idari birim olarak ortaya çıkan Cebel-i Bereket sancağının merkezi haline getirildi. II. Meşrutiyet döneminde ise sancak merkezi Yarpuz’dan Osmaniye’ye nakledildi ve bu durum Cumhuriyet’in ilk yıllarına kadar devam etti. Cebel-i Bereket Sancağı, kuzeyden Düziçi, doğudan Bahçe, İslâhiye, kuzeydoğudan Kadırlı, Batıdan Ceyhan, Güneydoğudan Erzin ilçeleriyle çevrilidir.¹⁸ 1924 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanunu ile sancakların vilâyete dönüştürülmesi üzerine Cebel-i

¹⁶ **Yurt Ansiklopedisi, Türkiye, İl İl: Dünü, Bugünü, Yarını**, C. 1, Anadolu Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 1981, s. 14-15.

¹⁷ **Adana İl Yıllığı 1991**, Kemal Matbaası A. Ş., Adana, 1991, s. 269-272.

¹⁸ Erdem Çanak, “1927 Nüfus Sayımına Göre Cebel-i Bereket Vilayeti’nin Demografik Yapısı, **Akademik Bakış Dergisi**, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Sayı 54, Nisan 2016, s. 96-97.

Bereket Sancağı da vilâyet oldu. Bu değişiklikle Bağçe, Dört Yol, Hassa, İslâhiye ve Ceyhan kazaları yeni vilayete bağlandı.¹⁹

Osmanlı paleografyasından yeni Türk harflerine bire bir transkript edilen eserde, özel isimler ve yazım kuralları, paleografya da okunduğu şekliyle ele alındı. Konunun anlaşılması açısından bazı ana başlıkların yanına Türkçeleri de yazıldı. “Turuk-ı Muvasâla (Ulaşım) gibi” Eserde bütün sayısal veriler parantez içerisinde gösterilmekte ancak bazı sayısal değerlere ulaşılamadığından parantezlerin bazılarının boş olduğu görülmektedir. Örneğin “...Vilâyetimizin nüfus-ı ma’lûme ve mektûmesi yekûn-u muhtemeli olan (80.000) nüfusa aşâ’ir-i seyyarenin iskânı suretiyle inzimâm edecek olan () nüfusuyla kilometre...” Bu durumdaki parantezlere “boş” ifadesi eklendi. Transkripsiyonu yapılan eserin sayfa sayıları, metinde parantez içerisinde (s.8) gösterildi. Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarına ait yerel yazılı kaynakların azlığı dikkate alındığında adı geçen dönemin koşullarında hazırlanan bu eserin, transkripsiyonunun yapılarak araştırmacıların istifadesine sunulmasının mevcut literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Cebel-i Bereket Vilâyetine Aid

Coğrâfî, İktisâdî, İçtimâî, Tarihî, İdârî Mâlûmâtı İhtiva Eder Bir Takaddümedir.

Adana: Türk Sözü Matbaası 1341 (1925)²⁰

Vilâyetin Coğrâfî Vaz’iyyeti

Hâl-i Hâzırdaki Hudud-ı İdariye

Şarken Ayntab ve Maraş, Garben Adana’nın Ceyhan Kazası, Şimâlen Maraş’ın Andırın Kazası, Cenûben İskenderun Körfezi

¹⁹ Türkiye’nin yeni idari yapısı hakkında 1924 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu’nda “Türkiye coğrafi vaziyet ve iktisadî münasebet nokta-i nazarından vilâyetlere, vilâyetler kazalara, kazalar nahiyelere münkasemdir ve nahiyeler de kasaba ve köylerden tereküp eder” şeklinde açıklamalar yer almaktadır. Cebel-i Bereket Vilayeti, 20 Mayıs 1933 tarih ve 2197 sayılı “Bazı Vilâyetlerin İlğası ve Bazılarının Birleştirilmesi Hakkındaki Kanun” ile ilga edilerek, vilâyete bağlı bulunan Osmaniye, Bahçe, Ceyhan ve Dört Yol kazaları Adana’ya, İslâhiye kazası ise Gaziantep’e bağlandı. Ayrıntılı bilgi için bkz., **Resmî Gazete**, “Bazı Vilâyetlerin İlğası ve Bazılarının Birleştirilmesi Hakkındaki Kanun”, Sayı 2411, 27 Mayıs 1933, s. 2510-2511; **TBMM Albümü 1920-2010**, “Durumlarında Değişiklik Olan İller”, s. XIX.

²⁰ **Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası: Cebel-i Bereket (Osmaniye) Vilayeti**, Büyük Millet Meclisi Umur-ı Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti, Türk Sözü Matbaası, Adana, 1341/1925, s. 2.

Avâruz-ı Araziye (Arazi Engebeleri)

Amanos [Cebel-i Bereket] dağlarıyla arazilenmiş olan vilâyet cenûb-î şarkî ve şimâl-î garbî sath-ı mailleri müntehâlarıyla bir hudud-ı tâbi'iyeye mâlikdir. Mühimce inhitâtlar ve irtifâ'lar arz eden (s.3) dağlar insanların her suretle sehilen mucceb-î istifâdeleri olabilecek teşkilâtta bulunmaktadır. Bilhâssa öyle tatlı ivacaclar, tesviye-i münhânileri gayet seyrek ögle ma'ile imtidâdları vardır ki Anadolu'da emsâline nadiren tesâdüf olunabilir. Şimâl ve şimâl-î şarkî mâ'ilesi üzerinde Islâhiye, Keferdiz, Düziçi (Haruniye Nahiyesi) ovaları hem mevki'i ve manzaraları, hem de kâbiliyet-i ziraîyeleri itibariyle hâiz-i ehemmiyet ve câleb-i dikkat mâ'ile imtidâdlarıdır.

Mevani'-i Tabi'iyeye (Doğal Engeller)

Vilâyet dâhilinde herhangi bir vazîyet-i idarîye, iktisâdiye ve ticâriyeyi işkâl edecek bir mani-i tabîî yoktur. Her nokta-i nazârdan vilâyetin hudud-ı tabîiyesi olan Ceyhan nehriyle, vilâyeti Maraş'dan ayıran ve Amanos'un en müşkil teselsül ve imtidâdı demek olan Düldül dağları mevcûd ise de bunlar vilâyeti tahdîd eden hadd ve hatt-ı tabiiyelerdir.

İklim

Cebel-i Bereket dağları sâth-ı mâ'illeri müntehâlarıyla halkın ve binâen-aleyh tabîî kanunların tahdîd etmiş olduğu mıntıkâ ki, vilâyetin hudud-ı idariye-i hâziresi haricinde kalmış olan Ceyhan ve Ayas kazaları da bu mıntıkâya dâhildir- umûmiyetle râkım farklarının (s.4) icâb ettirdiği tecdrici ve muntazâm derece-i harâret tefâzulleri dâhilinde olmak üzere yek-nesâk bir hava-yı hâizdir. Derece-i harâret itibariyle mıntıkâ-i mutedile ile mıntıkâ-i hârre vasâtisi dâhilindedir. Vilâyetimiz için hilkatin çizmiş olduğu hudut dâhilinde hâkim ve nafi rüzgârlarla, yağmur istikâmetleri, derece-i harâret, yebûset ve rutûbet aynı evsâf ve şerâiti ihtiva etmektedirler.

Turuk-ı Muvasâla (Ulaşım)

Tabîî Yollar

El-yevm vilâyeti şimâl ve şimâl-î garbî ve garp cihetlerinden tabiâten kucaklamış ve tahdîd etmiş olan Ceyhan nehri vesâit-i bâsite ile kâbil istifade bir haldedir. Bu nehrin munsâbından itibaren Harûniye nahiyesinin kısım-i garbîsine kadar imtidâd eden tûl üzerinde hâlen dâhi mühimce nakliyât mümkündür. Ve kereste nakliyâtı yapılmaktadır. Maa-hazâ maktâ-i

cereyan, istikâmet-i cereyân, sür'at-i cereyan nokta-i nazârından arz edilen tûl üzerinde bazı enhâr merâkibinin çalışabilmesine kâbiliyetlidir. Bil-hassa bu nehir munsâbının Yumurtalık gibi tabîi bir limanla münasebet ve alâka-i hâlkiyyesi-ki Yumurtalık limanı kıtanın vilâyete bahşettiği bir mâhreç-i (s.5) bahrîdir. Mâzide olduğu gibi istikbâlde de vilâyetin avâmil-i inkişâfından başlıcası olacaktır. Yumurtalık ile Payas arasında ve İskenderun Körfezi dâhilinde tahminen (50) kilometre imtidâdınca bir târik-i bahrî mevcûd bulunmaktadır.

Sınâ'î Yollar

Demiryollar

Vilâyetimiz dâhilinde Bağdad hatt-ı kebîrinin (130) kilometrelik kısmıyla Toprakkale İskenderun hattının (40) kilometrelik kısmı mevcûd ve mümteddîr. Her iki hat vilâyetimizi, kâbil-i ziraat ve ormanlık olmak üzere iki münâsîp parçaya ayırmış bulunmaktadır. Mebde Haydarpaşa olmasına göre, Toprakkale-İskenderun hattının sağı, Bağdad hattının solu vilâyetimizin kâbil-i ziraat arazisiyle muhât ve on iki istasyonla bezenmiştir. Toprakkale-İskenderun hattının solu ve Bağdad hattının sağı da Payas'dan Ekbez İstasyonu'na (Kilis-Çobanbeyli arası) kadar Cebel-i Bereket ormanlarını kuşaklamıştır.

Şoseler

1- (91) kilometre tûlünde Toprakkale-Osmaniye, Hasanbeğli-Keller-İslâhiye-Meydan-ı Ekbez [cenûb hududu müntehâsı] (s.6)

2- Keller-Maraş şosesinin vilâyetimiz dâhilindeki (12+500) kilometrelik kısmı;

3-Keller şosesinin vilâyetimiz dâhilindeki (000+32) kilometrelik kısmı;

4-(35) kilometre imtidâdında-Osmaniye-Çardak Köyü-Yarbus Nahîyesi

Bunlardan Toprakkale - Osmaniye- Islâhiye şosesi Bağdad hattının inşasından evvel pek mühim idiyse de hattın inşasından sonra eski ehemmiyetini zâyi' etmiştir; Çünkü demir yoluna pek yakın, hem de muvâzi'dir.

Keller-Maraş ve Keller-Ayıntab yolları el-yevm iktisâden fevkalâde hâiz-i ehemmiyet bulunmaktadır. Türkiye-Suriye hududunun yakınlığı hâsibîyle Bağdad hattıyla vilâyât-ı şarkîyye beynindeki icâbât-ı askeriye

nokta-i nazarından bu iki yolun ehemmiyet-i hayâtiye ve askeriyeleri müstâğni-i arz ve izâhdır.

Çardak-Yarbus yolu; Cebel-i Bereket'in en mebzûl ve kesif orman mıntikâsını Osmaniye ve Ma'mûre istasyonlarına rabt etmekde olduğundan vilâyetin halen ve âtiyen mevâd-ı inkişâfî olmaktadır ve olacaktır.

Bağdad hattına aîd mühimce bir kısmın Suriye hududu (s.7) dâhilinde kalmış olması hâsebîyle vilâyât-ı şarkıyye-i iktisâdiyâtının el-yevm en mühim transit mahalli Keller İstasyonu olmuştur. Vilâyetimiz mahsûlât-ı dâhilîyesinin dâhî merkez-i ihrâcî halini almağa başlamış olan Kellerin transit vazifesi, ehemmiyet-i askeriyesi Suriye hududunun devletçe matlûb-u icâb ve emniyet dâhilinde bir şekil iktisâb etmesine kadar bit-tabî bütün manasıyla devam edecektir. İcâbât-ı askeriyeye ve muktezîyat-ı iktisâdiye itibariyle vilâyetimizin yalnız Keller mevkii devletin bir nokta-i in'itâfidir.

Mersin-Keller ve Haydarpaşa-Keller istikâmet vasıtasıyla vilâyat-ı şarkıyyeye müteveccih ve merbût-u iktisadî ve bil-mukâbele vilâyat-ı şarkıyyeye her nokta-i nazârdan dâhil-i Anadolu merâkiz-i mühîmmesine rabt eden Keller-Mersin ve Keller-Haydarpaşa istikametlerindeki cereyân-ı iktisâdî, merkez-i sıkletini Kellerde ve Binaberin vilâyetimiz dâhilinde bulundurmaktadır. Siyaseten nezâket ve ehemmiyet-i mevkîyesinden sarf-ı nazâr, yalnız ehemmiyet-i iktisâdiye ve askerîye, Cebel-i Bereket'in en büyük bir idare-i mülkiye-i cûz'-i tâmm halinde yani vilâyet halinde kalmasını icâb etdiren ve taht-ez-zeminde bulunduran esbâb-ı kaviye-i idariyedir. Vatanın icâbât-ı hâliye ve müstâkbelesi devletçe umumi bir ahenk dâhilinde ve binâen-aleyh umumi bir nazar görüleceği bedihî bulunduğu lüzûm ve icâbâtın ve ale'l-umûm mesâlih-i mühîmme-i (s.8) müteferri'âlarının mahâllen bildirilmesi ve bu suretle ilmi tevsikâtla vatan parçalarının en muvafık teşkilâta mazhar edilmelerine mehmâ-i emken delâlet edilmeğe çalışılması vücûbuna binâ-en vilâyetimizin, devletin umûmi iktisâdiyâtı nokta-i nazarından haîz olduğu ehemmiyet ve husûsiyet-i mevkîyesi üzerinde fazlaca tevakkûfla tafsîl-i ma-vâka' mecburiyet görülmüştür.

Irki Vazîyyet ve Tevzi' (Köken Durumu ve Dağılımı)

Vilâyetimiz sükkânının ekseriyet-i mutlâkasını Türk unsuru teşkil etmektedir. Mevcûd Türk unsurunun eczası olan birçok aşiretler mevcûd olub bunlardan bir kısmı Selçukilerden evvel bir kısmı Selçukiler zamanında, bir kısmı da Osmanlı Hükümeti'nin teşekkülünden sonra Türkistan cihetlerinden gelmişlerdir.

Aşiret hüviyetleri el-ân tamamıyla silinmemiş olan Türk aşiretleri ber-vech-î âtidir: [Vilâyetin hudûd-ı idâriye-i hâzırasına değil; hudud-ı tabiîyesine nazaran]

Osmaniye Kazası: Tacirli, Ulaşlı, Kumarlı aşiretleriyle pek cüz'i Rum ili muhaciri;

Dörtyol Kazası: Bozdoğan aşiretinden bir kısım, bir miktar Rum ili ve Girid muhaciri; (s.9)

Ayas (Yumurталık) Kazası: Bozdoğan aşiretinden bir kısım, bir miktar Rum İli muhaciri;

Ceyhan Kazası: Bozdoğan aşiretinden bir kısım, Cerid aşireti, mühimce miktarda Rum ili muhaciri, Kürd ve Çerkes muhaciri;

Bağçe Kazası: Farsak Dilgili Aşiretleri;

İslâhiye Kazası: Ökçe İzzeddin aşiretinden kısım-ı mühimmi ile Kürd aşiretlerinden Celikânlı, Delikânlı, Müsikanlı, Şerikanlı, Ekibyanlı, Bilikanlı, Beveriyanlı, Melikanlı aşiretleri;

Hassa Kazası: Ökçe İzzeddin aşiretinin kısım-ı mütebâkisi, bunlardan başka aşâ'ir-i seyyareden Aydınlı aşireti mevcûd ise de yazın vilâyât-ı saire menâtikında, kısım vilâyetimiz dâhilinde saîrdirler.

Asırlardan beri yakinen hal-i temasda bulunmaları hâsebîyle adât, an'anât ve menâkıb i'tibariyle tamamen denecek derecede bir hüviyet-i müşabehe-i muayyene almış olan vilâyetin hududu tabiîyesi dâhilindeki Türk-i aşâ'ir-i mukîmesi, Türk kelime-i şamilesiyle ifade edilen milli camiânın umûmi hüviyetini iktisâb etmekte ve hüviyet-i husûsiyeleri tadrîcen silinmektedir. İslâhiye kazası dâhilinde meskûn Kürd aşiretleri oldukça Türkleşmiş bir halde olup pek (s.10) uzak sürmeyecek bir zaman zarfında ve ufak bir himmet-i mahsûsa ile tamamen Türkleştirilmeleri kât'iyen mümkün bulunmaktadır. Ceyhan kazası dâhilindeki Çerkesler hüviyet-i husûsiyye-i milliyelerini muhafaza etmekte iseler de e kâll-i kâil olmaları hâsebiyle her hangi bir husus da müessir olabilmeleri sureti kât'iyede gâyr-i mümkündür denebilir; çünkü mütezâhir ve mütebâriz bir benlik iktisâb etmiş ve milli benliği gitdikçe kesb-i kuvvet eylemekte bulunmuş olan Türk ekseriyet-i kâhiresi arasında kalmış oldukları gibi, millî hüviyetlerini muhafazaya hâdim ve amîl bulunan saray ve saire gibi müessesât-ı istinâdiyeleri münhedîm ve münâdim olmuştur. Ceyhan Nehri hadd-ı tabiîyesiyle ayrılmış olan vilâyetimiz dâhilindeki Türk aşiretleri, ikâmet-i medide dolayısıyla muhit-i muayyinin taht-ı tesirinde kalmış olmakdan ve her hâl ve hareketlerinde asırlarca hal-î temasda bulunmaktan

mütevellid adât, an'anât ve menâkıb-ı müşâreket ve müşâbeheti yüzünden vilâyetimizin teşekkülât-ı tabîiye ve sâir müessirâtına hâs bir hüviyet-i mahâlliye almıştır. O derecede ki Ceyhan nehrinin Kozan ve Adana cihetleriyle vilâyetimiz sükkânı arasında dikkatlice bir göz, birçok hayati ve bariz farklar görmekte gecikmez.

Dini Vâz'iyet

Vilâyetimiz sükkânının ekseriyet-i mutlâkası Hanefî ülmezhebidir.(s.11)

İslâhiye Kazası dâhilinde birkaç Türk köyü ile birkaç Kürd köyü alevidirler. Mezheb-i hanefiden olan ekseriyet-i mutlakada dine karşı pek saf ve kuvvetli bir merbutiyet vardır. Maa-haza dinin saffet ve halisiyetini (saygınlığını) haleldâr etmiş olan birçok hurâfat ve ifratatından halk umumiyetle berîdir. Belki de aşiret hayatının şekl-i ser-azâdigisi dolayısıyla olmalıdır ki, dinin halk arasında carî ve münteşir şekl, merasimi, esasât-ı diniyenin metânet ve safvetinden pek cûz'î inhiraf edebilmiş ve din fitriliğini muhafaza etmekte bulunmuştur. Bu itibarla halk ne bir takım fuzûlî ve mûnzamm hurâfatın taht-ı tesirinde kalarak câhilâne ve manasız bir taâssubun kurbanı olmuş, ne de dine karşı laûbali ve la-kayd bir vaziyet almıştır.

Tarihî Vâz'iyet

1281 tarihine kadar yerli ağalar ve derebeyleri tarafından idare edilmek suretiyle kâbile ve aşiret hayatı yaşamış olan sekene-i asliye, kendi beğlerinden Aziz Beğ'in teşebbüsât celâdetiyle sahâ-yı cidâle atılmış ve Kilikya'nın Cebel-i Bereket menâtıkında icra-yı hükümet eden Ermeni hükümetcikleriyle uzun müddet cidâl halinde kalmış, Aziz Beğ'in oğlu Davud Beğ Mısır'ın Türkmenler tarafından idaresi esnasında Mısır (s.12) Türkmenlerinin yardımını da temine muvâffak olarak Ermeni hükümetciklerine nihayet vermiş bi'n-netice Türkleri ve Türklüğü bu mıntıkâda hâkim kılmışlardır. Bu hatıraya hürmeten ve izâfeten merkezi Payas olmak üzere Aziz Sancağı tesis edilmiştir.

Kâbile ve aşiret hayatının vâsıf-ı mümeyyizi demek olan aşiret münâazâtı ve hükümete karşı olan asâyiş ve inzibâtı muhtell harekât-ı bağıyâne dolayısıyla Akdeniz'in pek mühim bir medhâl ve mahrec-i ticâriyesi olan İskenderun ve alel-ûmum İskenderun Körfezi'nin temini selâmeti için devletçe görülen lüzûm üzerine meşhur Derviş Paşa ümerâ ve

idaresinde bir kuvva-i askerîye ile bir heyet-i ıslâhiye tarafından te'dibât ve ıslahat yapılmış, kâbile ve aşiret hayatına mehmâ-emken nihayet verilerek Türk aşiretleri dağlardan Çukurova kenarlarına indirilmiş ve iskân edilmiş, heyet-i ıslâhiye a'zasından vak'ânüvis meşhur Cevdet Paşa merhum tarafından vilâyetin her nokta-i nazardan fevkalâde câleb-i dikkat ve ehemmiyet olan bereket ve kâbiliyetine binâ-en Cebel-i Bereket tevsim olunmuş ve sancak merkezi olmak üzere de el-yevm nahiye merkezi olan "Yarpuz" intihâb edilmiştir. 1295 tarihinde merkez liva ittihâz edilmiş olan Yarpuz'dan liva merkezi kaldırılmış, liva heyet-i umûmiyesine nazaran merkez-î vaziyet de bulunan ve şimendifer güzergâhında olan (s.13) Osmaniye kazası 1325 tarihinde liva merkezi ittihâz edilmiştir. Anadolu şîb-i ceziresiyle Arabistan Ceziresinin fasl-ı müşterekesinde olması, kâdimden beri ehemmiyet-i ticariyeleri marûf ve malûm bulunan Payas ve Ayas (Yumurtalık) ve İskenderun gibi tabii mahreç-i bahrilere ve limanlara mâlik bulunması itibariyle bir hususiyet ve mümtaziyet-i mevkiye arz eden Cebel-i Bereket mıntukâsı, edvâr-ı maziye cihangir ve müstevlilerinin daima câleb-i nazarı ve pamâl-i istilâları ve bazen de karargâh ve telâkigâh-ı askerileri olmuş, bu yüzden müstevli cihangirlerin kuvvetlerine tabii olmak üzere imarât ve tahribât-ı mütevelliyeye mâ'ruz kalmıştır. El-yevm vilâyetin her tarafı harabelerle malidir.

Avarız-ı arzîye, mevâni-î tabiiye, iklim ve sair müessirât-ı fitrîye ve muhîtiye itibariyle Cebel-i Bereket'in hudud-ı tabiiyesi dâhilinde bulunan ve el-yevm Adana vilâyetine tabii olan Ceyhan Kazası bundan mukaddem "Yarsuvat" nahiyesi namıyla muanven iken Kafkas muhacirlerinden bir kısım Çerkes unsurunun nahiye dâhiline yerleştirilmesi ve bir müddet-i mahdûdenin mürûruna sarayla kesb-î sıhriyet ve irtibat eden bazı çerkes beğlerinin nüfuz-ı meş'ûmları, Cebel-i Bereket'in Çukurova'da en zengin, müteşebbis ve faâl bir nahiyesi olan Cerid nahiyesinin Yarsuvat nahiyesine inzimâmı ve nahiyenin (s.14) "Hamidiye" ismiyle tevsimini intâç etmiş ve 310 senesinde kaza haline geçen Hamidiye (Ceyhan) yine ayn-ı müteneffiz tesirleriyle Adana'ya ilhâk ettirilmiştir. Devletin teşkilat-ı idariye-i tabiisine kadar tesirât-ı şahsiyelerini hulûl ve nüfuz etdiren çerkes beğleri ve bi'netice saray, Cebel-i Bereketi tedricen gâyr-ı tabii ve mühmel bir vaziyete ilkâ eylemişlerdir. Zengin Cerid nahiyesinin inzimâmıyla nüfus ve varidât itibariyle kesb-i kuvvet ve vüs'ât eyleyen Ceyhan kazasının Adana'ya rabtıyla tabiiyet hilâfî bir vâz'iyet-i mühimmeye düşmüş olan Cebel-i Bereket'in rahnesi kâfi gelmiyormuş gibi Kozmo ve Simiyon oğlu gibi muhtekir Adana hububat tüccarları vilâyet meclis idaresine de aza bulunmalarından bi'l-istifade Ayas'ın Adana'ya ilhâkı için senelerce uğraşmışlar, tahakküm-ü ticarîlerini teşkilat-ı idariyeye nüfuz ettirmeye

muvaffak olarak 333 senesinde vilâyetimizin aksâm-ı tabiîyesinden bulunan Ayas'ı dâhi Adana'ya ilhâka muvaffak olmuşlardır. Münasebât ve esbâb-ı tabiiye ile yekdiğerlerine merbût bulunan ve ancak bu suretle bir muvâzenet-i nafiâ kudretini hâiz olan Cebel-i Bereket meş'ûm nüfuzların kurbanı olan üzv-ı tabiîyelerinden mahrûm kalmakla bi't-tabî şiddetle müteessir olmuş gâyr-î tabiî şeraîit ve âdem-i muvâzene, kemîyeten ve keyfiyeten tesirini göstermiş, Cebel-i Bereket'in bereketli inkişâfını dumûra ve tevakkûfa mâruz bırakmıştır. İdare-i istibdâdiye (s.15) valilerinden ve vilâyet nüfuz maddi ve manevîyesinden sehîlen azâmî istifade temini, tahakkûm mesnedleri ihzârı için Hamidiye ismiyle de tevsime delâlet etmek suretiyle icâb-ı hilkâtlerini gösteren türedi çerkes beğlerinin takip ettikleri yolu başka emeller ve amellerle takip ve intâç eden Kozmo ve Simiyon oğlu gibi birkaç muhtekir Hristiyan tüccarının Ayas kazasını Adana'ya ilhâk ettirmelerindeki maksada gelince: Bağdad hattının inşâasından evvel pek mühîm bir medhâl ve mâhrec-i bahri olan Yumurtalık limanında teksif ettikleri muamele-i ticarîyelerini emel ve arzuları dâhilinde suhûletle cereyan ettirebilmek, kendileriyle münâsebet-i ticariye de bulunmak zarûret ve mecbûriyetinde bulunan esnafı ve halkı bil'a-kayd-ü-şart tahâkkümleri altında bulundurmak, ihtikârdan ve saire muâmelâtın mütevellid şikâyatın mercilerini uzaklaştırmak, Adana'da kendi nüfûz ve tesirleri altındaki merâcie müracaat mecburiyetinde bırakarak usandırmak, yıldırma ve bazen imkânsızlığa marûz bırakmak ve bu suretle ihtikâr ve tağallûb-i ticarîlerini arzuları dâhilinde cereyan ettirmeğe muvaffâk olmak idi ve fi'l-hâkika bir müddet için tasavvurları tamamen husûl bulmuş idiyse de inkılâbat dolayısıyla temâdi edememiştir. Meş'ûm ve mel'ûn maksâd ve nüfuzlarla, tabi'âtın ve icâbiye-i hilkâtin hudud-ı gâyr-î tabiîyesi dâhilinde bulunmak (s.16) mecburiyetinde kalmış olan Ayas'ın dâhi vilâyetimizden fekk-i rabita ettirilmesi, vilâyeti her suretle sarsmış ve şeraîit-i gâyr-ı müsâideye mâ'ruz bırakmıştır.

Nüfus, Mesâha-i Sathiye (Nüfus, Yüzölçümü)

Vilâyetin nüfus-ı muhakkaka ve ma'lûmesi (64000) dir. Vilâyet hudûdu tabiîyesi dâhilinde bulunub da esbâb-ı mâ'ruza hâsebiyle vilâyetimizden ayrılmış olan Ceyhan ve Ayas kazalarının nüfusları bi't-tâbi dâhil değildir. Nüfus-ı muhakkaka mîkdârının tahminen dörtte biri nisbetinde nüfus-ı mektûme olduğu kavîyen muhtemeldir. Edvâr-ı sâkita-i idare ve hükûmetlerinin kâvilleriyle fiilleri arasında çok mühim farklar görerek kendi hükûmetinin ve bi'n-netice kendi benliğinin birçok menâfi'ini ihmale alışmış olan halk idâre-i hazırânın temayülât-ı fitriyelerine daha fazla uygunluğunu sezmede if'âl ve akvâlde ve tahsîsen icraatda daîma mutabâkat ve

muvaffakâtlar görmekte ve menfaâtlerini bu suretle daha muhitâne idrâke imkân bulmak da olduğundan esbâb-ı muhtelif tesiriyle ketm-i nüfusta şimdiye kadar bir menfaat tasavvur ve tahayyül etmek de bulunan halk muntazâman nüfûsa kayd olunmak da ve vilâyetin hakîki nüfus miktarı gittikçe tezâhür ve tahakkük etmektedir.

Vilâyetin Hudûd-u İdâriye-i Hâzırasına Nazaran Mesâha-i Sathîyesi (s.17) (10000) kilometre murabbâ'dır. Hudûd-u tabîyesine nazaran-ki Ceyhan ve Ayas kazalarının Ceyhan nehriyle tahdîd edilen kısımları dâhildir - mesâha-i sathîyesi (boş) kilometre ve murabbâ'dır. Ma'lûmat-ı mâ'rûzeyeye nazaran kilometre ve murabbâna (boş) nüfus isabet etmektedir. Nüfus kesâfetindeki azlık bî-t-tâbi câlib-i nazardır. Bütün bereketine ve ehemmiyet-i mevki'yesine nazaran nüfus azlığı, vilâyet hesabına mûcib-i endişedir. Bu itibarla vilâyetin nüfusa ihtiyacı derkârdır. Kış mevsimini vilâyetimiz dâhilinde geçiren ve binâen-âleyh vilâyetin kâbiliyât ve ahvâl-i tabîyesiyile kesb-ül-ülfet ve ünsiyet eylemiş olan ale't-tahmin (boş) nüfusa bâliğ aşâ'ir-i seyyarenin vilâyet dâhilinde iskânları pek muvafık ve mümkün olabilecektir. Aşâ'ir-i seyyarenin meşgale-i hâzıraları muhtelif cins ve nev'inde külliyyetli hayvan yetiştirmek olduğuna göre tebdil-i meşgale külfetine birdenbire mâ'ruz kalmamaları ve istihsâl buhranından vikâyeleri itibariyle kâbiliyet-i hâzıralarından istifade etmek ve tadrîcen temayül edecekleri mecburiyet hiss edecekleri ziraat için de vüs'ât ve kâbiliyeti pek yüksek arazi dâhilinde iskânlarını te'min eylemek zü'l-vecheyn bir iskân olacağından havası ve havas-ı saire-i tabîyesiyile hâlen ve âtiyen temâmi-i ülfetleri mümkün bulunan Bağçe kazasının Haruniye nahiyesi dâhilinde iskânları her nokta-i nazardan (s.18) bir icâbet ve isabettir. Aynı suretle kâbiliyet-i ziraîyesi pek yüksek olan Islâhiye Ovası ve mezkûr kazanın Keferdiz nahiyesi dâhi çiftçiliği kuvvetli muhâcirler için pek kıymetdar iskân menatıkıdır. Vilâyetimizin nüfus-ı ma'lûme ve mektûmesi yekûn-u muhtemeli olan (80.000) nüfusa aşâ'ir-i seyyarenin iskânı suretiyle inzimâm edecek olan (boş) nüfusıyla kilometre ve murâbbana isabet eden nüfus miktarı (boş) oluyorsa da vesâit-i hâzıra, icâbâbat ve ihtiyacât-ı mahâlliyeye nazaran müstâhsîl nüfusun kilometre ve murabbana (10-25) isabet etmesi müreffeh ve serbest bir geçim için tecrübemizce lâzım ve şimdilik kâfi olduğundan daha (40-50) bin nüfus isti'aba kâbiliyeti ve tahammülü vardır. Nükât-ı mesruda kâbiliyet-i ziraîye itibariyledir. Ovalık aksâma iskân edilecek nüfusun meşgaleleri ziraat olabilecek ise de dağ kısmına iskân edilecek nüfusun meşâğili zeytuncılık, fisdık ve fındıkçılık ve umumiyetle meyvecilik ve kerestecilik olacaktır. Dağlarımızda zeytun, fındık, fisdık bilhâssa pek mezbûldür. Bazı asâr-ı bakîyeye nazaran edvâr-ı mâzide ormanlarımızda bağcılık, zeytuncılık vâsi' mikyâsda yapılmıştır.

Cebel-i Bereket'in Çukurova ciheti sâth-ı mâilleri kâmilen zeytun ağaçlarıyla mestürdür. (s.19)

İktisadî Vâz'îyet

Vilâyetin Menâbi'i Hâzırası (İlin Şu Andaki Kaynakları)

İbtida'î bir halde bulunan ziraâtî ile portakalcılık, aynı ibtidâ'ilikde bulunan kerestecilik, odunculuk ve kömürcülük dür. Menabi'i hâzıranın ilmî ve fennî bir tarzda işletilmeleri halinde bu yüzden hâsıl olacak servet-i tabiîye pek yüksek bir miktara bâliğ olabilecektir.

Menâbi'i Müstefide (Yararlanılan Kaynaklar)

Pek mütenevvî' mebzûl madenler, zeytuncilik, bağçecilik, portakalcılık ve meyveciliktir. Cebel-i Bereket dağlarının Çukurova'ya nâzır ve mümtedd sâth-ı mâilelerinden Çukurova'ya doğru akan ve Ceyhan nehrine intisâb eden ve her mevsimde cereyanları devam eyleyen seylâbi mizâcdaki ırmakları ve dereleri pek mühîm ve pek câleb-i dikkat sükûtlar yapmakda olduğundan pek yüksek miktarda kudretü'l-elektrikiyeye istihsâli daima ve sehîlen mümkün bulunmaktadır. Binâen-âleyh en tasarrufkâr usûl ve tarzda kuvve-î muharrike istihsâli demek olan sükût-u miyahlardan kudret-i elektrikiye istihsâli âtiyen sanayi'-i cesimiyenin tes'îs edebilmesi için en kuvvetli bir zamandır. Ba-husûs mütenevvî' ma'denleri el-yevm sinesinde saklayan Cebel-i Bereket (s.20) sükût-ı miyâhlarının bi-nihâye bereketleriyle ma'denlerinin işledildiğine şahid olacaktır. Çukurova kısmı yaz mevsiminde 50-60 derece-i harârete kadar terfî etmekte olduğundan halkın hava, su ve sair tabiî bedi'âlarından istifâde için koşdukları ve iltîca ettikleri en yakın ve en elverişli yayla mevkîleri Cebel-i Bereket yaylalarıdır. Bu yaylalar mehmâ-emken medeni şekillere ifrâğ edilecek olursa bütün Çukurova'nın her dürlü şerâiti ihtivâ edebilen en münâsib ve müsâid yaylası Cebel-i Bereket olacaktır. El-yevm kısmen de olmaktadır. Bu yayla meselesi dâhi vilâyetin en mühim menâbi'i müstâkbesinden biridir. Hükümetin Çukurova mücadele-i sıhhiyesine gösterdiği alâka ve ihtimâm-ı mahsûsanın bir kısmı Cebel-i Bereketden fennî bir yaylacılık hayatı meydana getirilmesine hâsr ve tahsîs edilecek olursa pek müsbet ve âmeli bir tedbir olur, daha mahdûd bir zaman zarfında sıtma ve verem mücadelesi semereli netâyic vermeye başlar. Osmaniye'yi a'zâmî yirmi kilometrelik bir yol ile yayla mevâki'ine rabt etmek, Çukurova vilâyetlerinin ahvâl-i sıhhiyelerinde pek mahdûd zaman zarfında me'mülün fevkînde bir inkılâb husûle getirebileceği gibi vilâyetimizin ormanlardan daha müsâid şerâit dâhilinde

istifadesini temin etmiş olmak nokta-i nazarından da iktisâden pek mühim bir inkılâb ve inkişâfa vesîle (s.21) olacaktır.

Tabiâtın vesâir münasebât ve müessirâtın Cebel-i Bereket'e bağladığı Ceyhan ve Yumurtalık kazalarının Adana'ya rabtı vilâyetimizi mütemâdiyen ve müstemîrren düçâr-ı za'âf etmekte ve iktisâden felce uğratmakta devam edecektir. Heman da nısfî orman mıntıkâsı olan Cebel-i Bereket vilâyeti nüfusu bi-t-tâbî kâbil-i ziraat ova aksâmında mütekâsıfdir. Tamamen kâbil-i ziraat ova kısmında olan iki kazanın ayrılışı, nüfus-ı mütekâsıfenin kısm-ı mühîmmîni vilâyet nüfusundan ayırmış olduğu gibi kâbil-i ziraat-i aksam-ı arazinin ve kâbiliyet-i ziraiyeleri hâsbe'l-mevkii ve hâsbe'l-meşğale yüksek olan ahâlinin diğer bir vilâyete rabtı, vilâyet vâridât-ı ziraiyye ve sair husûsat-ı iktisâdiyesini pek gâyr-ı makûl ve şayân-ı endişe şerâite mâ'rûz bırakmıştır. Anadolu ve Arabistan şib-i cezirelerinin her nokta-i nazardan en nâzik ve hassas faslı müşterekinde bulunan vilâyetimizin mahrûm-ı inkişâf kalmasında, mani'i inkişâf şerâite bırakılmasında idari; iktisâdi ve be-tâhsîs-i siyâsi nokta-i nazardan bir isabet bulunmadığı ve bulunmayacağı bir hakikât-ı müsbete ve bahiredir. Vilâyetin zengin bir devlete komşu bulunması, bu komşunun harben ve kâhren istilâ edüb bi-t-tecrübe âdem-i imkânını anladığı vilâyetimizi istilâ-yı iktisâdiye mâ'rûz bırakmak ve bu suretle muslih bir hulûle zemin (s.22) hazırlamak emelinde olması gibi calib-i ehemmiyet-i nükâtın vücûdu elbette kâbil-i red değıldir. Binâen-âleyh vilâyeti iktisâden kuvvetli bulundurarak her hangi bir istilâ-yı iktisâdi için gâyr-ı kâbil-ü hulûl ve nüfuz bir hale getirmek ve bu halde devam ettirmek iktisâdî bir icâb-ı zarûrettir.

Vilâyet dâhilinde inkişâf fikri ve bi-n-netice inkişâf-ı iktisâdi henüz hâl-i tevlîdde bulunduğu cihetle vâsî' salâhiyetli bir idare-i mülkîye cûz'i tamamı demek olan vilâyet teşkilâtının her nokta-i nazardan delâlet ve velâyetine bir müddet için halkımız muhtaç ve müftekidir. Gerek inkişâf-ı mahâllinin hâl-î ibtidâ'ide bulunması, gerekse hudut boyu teşkilat ve teşekkülât-ı iktisâdiyesinin siyâset-i hükûmetle alâkadarlığı dolayısıyla vâsî' salâhiyetli, ihâtalı ve nâfiz nazarlı bir idâre-i mülkîye tarafından tedvîr-i umûr edilmesi bir zarûret-i ilmîyedir.

El-yevm mevcûd teşkilât-ı hükûmetin vâridât-ı lâzîmesini te'min edememekte olan vilâyetin menâbi'i mevcûde-i hazırası bir esâs-ı sâlim ve sâhihe rabt edilecek olursa, pek mahdûd zaman zarfında teşkilât-ı idâreye kifâyet edecek derecede vâridat te'min edilebileceği muhakkaktır. Menabi'i mevcûde-i hâzıradan sür'ât ve suhûletle imkân-ı halli bulunan mesâil ber veçh-i âtidir: (s.23)

1- El-yevm eşhâs tasarrufunda bulunub tapuca mukâyyed olmadığından vergiye tabi bulunmayan arazi mikdârı, vergiye tabi arazi mikdârının her halde birkaç mislidir.

2- Kereste, kömür ve odun gibi orman müstahsalâtı o kadar gâyr-ı muntazam bir halde bulunmaktadır ki vilâyetin ihracaât-ı hakikiye-i seneviyesiyle, rüsûmu alınmakta olan miktar arasında heman on misline kârib fark vardır. Arazi ile orman müstahsalâtı, hiçbir yerde vilâyetimiz derecesinde düçâr-ı ihmâl olmamıştır.

Bu iki meselenin sür'ât ve selâmet-i hâlli, vilâyet varidât-ı hâzırasının masrafa tekâbül ettirebilir ve mütevâzin bir büdcenin meydana getirilmesi mümkün olur. Menâbi'i mevcûde-i hâzıranın veche-î kanuni de halli ile beraber ilmî bir tarzda işletilmeleri halinde ise varidât masrafi tecâvüz eder. Mesrûd iki maddenin hakiki vâz'iyete sokulmaları hem pek mahdûd zaman zarfında mümkündür, hem de hükümet diğer mahâller varidâtıyla vilâyetimiz mesârifini kapatmak mecburiyet ve endişesinden kurtulmuş olur. Bilhâssa arazi meselesiyle sûret-i ciddiye de meşgûl olmanın ber-vech-i âti esbâb dolayısıyla fevâidi pek fazla olacaktır:

Aynı arazi hakkında tevârih-i muhtelifeye aid müteâddid tapular mevcûd bulunmaktadır. Bu yüzden birçok menâzi'-i fihe mesâil (s.24) zuhûr ve teselsül etmekte ve hükûmetle arazinin hakiki sahiblerinin hukuku senelerce düçâr-ı ihmâl olmaktadır. Bu hâlin sür'ât-i izâlesinin iktisâdi ve ahlâki menâfii bi-t-tabî pek büyüktür.

Bir takım muğlâk ve şâmil ta'birlerle güya bir hudud-ı muâyyen dâhiline alınmış gibi zân edilen arazi, tapudaki mesâha-i sâthiyesiyle birkaç misli fark göstermekte ve bu suretle bil-farz beş yüz dönüm arazi kaydı olan bir adam, cihat-ı erba'a tâ'birât-ı tâhdidiyesinin şümûlü ve muğlâkiyeti sayesinde fuzûli olarak beşbin dönüm tesahûb etmekte ve mevcûd arazi mikdarının müstâhsil halk arasında makûl ve mütevâzin şerâit dâhilinde tevzi'ine en büyük engel teşkil eylemektedir. Bir takım muğlâk ta'birât-ı tâhdidiye ile vasi' bir suretde taht-ı inhisârda kalan arazi hem işletilmekten mahrûm kalmakta, hem de arazisi olmayanların veyahût gâyr-i kâfi derecede olanların intifâ' ve faâliyet-i ziraîyesine en büyük mâni teşkil etmektedir. Bu cihetin de bir an evvel ıslâhı, ziraî ve bi'n-netice sînâ-i inkişâfi tesri' ve teshîl eyleyeceği şüphesizdir. Çünkü halkın mahâlline masrûf olacak intifâ' hevesi şiddetle tâhrik edilmiş olacağı gibi, hakiki müstâhsiller hesabına pek müfîd, memleket iktisâdiyatı nokta-i nazarından pek mühim te'sirâtı olacağı ve şerâ'it-i ma'kûle dâhilinde arazinin halk beyninde tevzi'ine (s.25) vesile teşkil eyleyeceği bedîhidir.

Netice-i Mütalaa (İnceleme Sonuçları)

Vilâyetimiz aksâm-ı sâiresi hudûdlarında tabîlik- siyasi esbâb ve mecbûriyetler dolayısıyla Suriye cihet-i hududunda gâyr-i tabîlik mevcûddur- varsa da vilâyetin gârben hududu tamamen gâyr-i tabî ve binâen-aleyh gâyr-i idarî ve gâyr-î ilmidir. Ber-vech-î bâlâ müsbet ve bâhir hakayık ve icâbât-ı ilmiyeden de müstebân olacağı vechile vilâyetin garb hududunun Ceyhan nehriyle tâhdîd edilmesi ve Ceyhan Ayas kazalarının vilâyete râbtı ilmi bir icâbdır. Yumurtalık gibi tabî bir limanın bir parça mazhar-ı müzâheret olması, Ceyhan nehri hâdd-ı tabîyesiyile çerçevelemecek olan vilâyeti birden bire inkişâf ettirecektir. Ceyhan nehri ile ayrılan Cebel-i Bereket Çukurovası'nın bütün ihracaâtı sûret-i mutlâkade Yumurtalık limanı vâsıtasıyla icra edilecek, İskenderun'un el-yevm tamamen iskât edilemeyen ehemmiyet-i ticariye ve iktisâdiyesi sükût ettirilecektir. Kozan ciheti Çukurovası'nın Ceyhan nehrinin münâsib bir ve iki noktasından esas köprülerle Cebe-li Bereket Çukurovası'na rabt edilmesi halinde ise Yumurtalık limanı büsbütün kesb-î ehemmiyet eyleyecek ve vilâyetimiz vâziyet-i iktisâdiyesini birden bire inkişâf ettirecek, İskenderun limanının sükûtunu da tesri' (s.26) eylemiş olacaktır. Her sene 20-30 milyon portakal ihracaâtı yapan Dörtüol kazamızın portakal ihracatındaki evzâ'-i gâyr-i iktisâdiye meyânında başlıcası uzun karayolları nakliyâtıdır. Cebel-i Bereket ve Kozan vilâyetleri de heyet-i umûmiyeleri itibarîyle aynı eşkâl ve safahâta marûz bulunmaktadır. Hâlbuki en mühim piyasalarda kât'î rekabetlere tahammül gösterebilecek bir vâz'ı tabiiyede bulunan Çukurova'nın en mühim aksâmı nakliyât-ı berriye fiyat ve müşkilâtı yüzünden her sene inkişâfından ve menâfiinden küllî zararlara uğramaktadır. Yumurtalık tabii limanı dolayısıyla- demiryollarının ve Ceyhan nehrinin nakliyâtta ifâ edecekleri vazifeler de nazâr-ı dikkate alınmak şartıyla- nakliyât-ı bahriye için en müsait vâz'iyetde bulunan Cebel-i Bereket ve Kozan Çukurovaları pek uzun nakliyat-ı berriye ile en gâyr-i müsâit şerâit-i iktisâdiyenin zebûnu olmaktadır. Ceyhan nehri garb tarafı bir veya iki köprü ile şârk cihetine rabt edilir ve Yumurtalık tabî limanına şimdilik bir parça himmet edilirse mezkûr liman vasıta ve vesilesi seri' ve müsbet bir inkişâfın amîl ve zamini olur. Yumurtalık limanı gerek hudutların vâz'iyeti gerekse mühim piyasa merâkizine bahren irtibatı dolayısıyla vilâyet-i şârkîyye cereyan-ı iktisâdiyesini dâhi büyük bir kât'iyetle kendisine celb edebilecektir. Hem (s.27) vilâyetimizin hem de vilâyât-ı şârkîyenin en mühim ve şerâit-i lâzimeyi en iyi bir tarzda câiz bir tâhric-i bahriyesi olmuş ve olacak bir liman olan Yumurtalığın İskenderun limanı üzerine yapacağı te'sir ve tâzyik bu suretle daha ziyâde kesb-î vuzû' eylemektedir.

Hâlen mevcûd ve müsbet ilmî, idarî, iktisâdî icâbat âtiyen muhâkkik ve el-yevm gâyr-i mekşûf bir suretde mevcûd kâbiliyetler ve menabi' hâl ve âtiye nazâran husûsiyet-i mevki'ye dolayısıyla ber vech-i mâ'ruz hudûd-u tabîye dâhilinde olmak üzere Cebel-i Bereket'in vilâyet halinde ibkâ ve idâresi, Çukurova'nın en bereketli bir köşesinde feyyâz ve pür-nûr bir Cebel-i Bereket'in sürâtle doğmasını ve şerâit-i mesrûdeyi ihtivâ ettiği takdirde çok sürmeyecek bir müddet zarfında Adana ile her nokta-i nazârdan hem seviye olabilmelerini te'min eyleyecektir. El-yevm Adana'da teessüs eylemiş ve gittikçe mütevasîan teessüs ve teşekkül eylemekte ve eyleyecek olan fabrikalar ve sanayi'-i cesîme kuvve-i muhârrikenin istihsâline muktezâ mahrûkatı uzak mesafelerden celb eylemek mecbûriyetinde bulunduğundan, kuvve-i muhârrikenin meselesinde Cebel-i Bereket'in hâiz olduğu şerâit-i münasebe-i fenniye ve iktisâdîyeyi hiçbir vakit hâiz olamayacak ve binâen-aleyh kuvvetli rekâbetler için bu yüzden daîma zaâf-ı hiss edecektir. Cebel-i Bereket'in istinâd ettiği vasi' ormanlar (s.28) ve tahsîsen pek mebzûl ve pek câlib-i dikkat sükût-ı miyâhlar mahrûkat cihetiyle Cebel-i Bereket'i daîma daha müsâit şerâit-i iktisâdîye dâhilinde bulunduracak ve binâen-aleyh sanayi'-i cesimenin teessûs ve teşekkülü halinde hiçbir rekâbetin sarsamayacağı bir vâz'iyet-i metinede kalacaktır. Çünkü en iktisâdî ve tabîi kuvve-i muhârrike amîli olan küllîyetli ve pek ehemmiyetli sû-i sükûtlarına sahiptir. Adana belki de ziraat hususunda mümtâziyetini mehmâ-emken muhafaza edebilir. Fakat istikbâlin en müthiş bir kudreti'l- elektrikiye ve benâbirin kuvve-i muhârrike deposu olmak istidâd ve kâbiliyetinde bulunan Cebel-i Bereket Çukurova'nın istikbâlde en mühim bir elektrik müddehârı olacaktır.

Hal-i hazırda varidât ve nüfus-ı hâzırasıyla vilâyet olabilmek şartlarından yalnız ikisini pek muvakkât bir zaman için hâiz olamayan vilâyetimizin nüfus meselesi Andırın ve Kars (Kadirli) kazalarının vilâyete ilhâkıyla hâl edilebilir bir şekl-i sehildedir. Nüfus-u la-ale't-tâ'yin bir tarzda tezyîd ve teksifin iktisâden bir kıymeti olmadığı ve olamayacağı bedîhidir. İstihsâl menâbiî ve sermayesi kuvvetli olan mahâllerde tabîi bir surette nüfus tekâsûf eder. İstihsal menâbiîne pek kuvvetli bir surette mâlik bulunan Cebel-i Bereket'e teşebbüs ve sermaye kuvvetleri de gelmeye başlamıştır. Henüz (s.29) layık-ı vechle tanınmamış ve tanıtılmamış olan Cebel-i Bereket'i tanıtmak hususunda azimâne teşebbüsâta girişilmiş olduğundan pek yakın bir zamanda müteşebbislerin ve sermayenin ve bunları ta'kiben de nüfusun tekâsûfe başlayacağı şüphesizdir. Menâbi'-i istihsâliyesi, sanayi'-i cesimenin aksâm-ı mühimmesinde muktezâ-yı mevâdd-ı ibtidâ'iyeyi mebzûlen muhtevi, kuvve-i muhârrike amellerine en iktisâdî şerâit dâhilinde mâlik bir vilâyeti bütün kuvvetlerine ve menâbiine rağmen yalnız nüfus ve

varidât meselelerindeki noksâni-i hâzırâyı binâen ilgâ, icâb-ı ilmî haricinde bir karar olacaktır. Varidât meselesi ufak bir ıslâhat ve himmet meselesidir. Nüfus meselesi de ber-vech-i bâlâ arz edilen tarzlarda hâll ve intâç edilecek meseledir. Her türlü ilmî tedkikâtla daima Cebel-i Bereket olduğu taâyüün ve tahâkkuk edecek olan vilâyetimizin ibkâsına karar it'âsının te'mini ilmî bir kararın husûlüne vesile teşkil edeceği cihetle bu bâbdaki kıymetdâr mesâinize bütün vilâyetçe arz-ı iftikâr ve ihtiyaç eylemekte olduğumuz istirhâmına terdifen iş bu ilmî izâhâtımızı tânzim ve takdim eyledik.

Cebel-i Bereket Vilâyeti Halk Fırkası

Şu'be-i Merkeziyesi

Sonuç

19. yüzyılın ortalarından itibaren, kapitülasyonlar, ticaret sözleşmeleri ve dış borçların da etkisiyle, Osmanlı ekonomisinde tarım, sanayi, ulaştırma gibi alanlarda yabancı etkinliği giderek arttı. Bankacılık, posta taşımacılığı, demiryolları, havagazi işletmeciliği, madencilik sektörü gibi kamu hizmetleri yabancı şirketlerin kontrolüne girdi. Azınlıkların kontrolünde bulunan ticarete ise milli tüccar bir türlü ön plana çıkamadı. Tarımda, modernleşmeye geçilemedi, tohum ıslah çalışmaları yapılamadı. Bu nedenle üretim düştü ve köylünün durumu kötüleşti. Bu ortam içerisinde girmiş olduğu Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı Devleti, 1918'de şartları son derece ağır bir mütarekeyi imzalamak zorunda kaldı. Anadolu'nun işgaline zemin hazırlayan Mondros Ateşkes Antlaşması, siyasi ve askeri olduğu kadar, ekonomik olarak da sınırlamalar getirdi.

Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde başlatılan Milli Mücadele döneminde, Türkiye'nin içinde bulunduğu olumsuz koşullar ve Osmanlı'dan devralınan enkaza rağmen, baştanbaşa harabeye dönmüş Anadolu'yu yeniden imar etmek, halkı yoksulluktan kurtarmak ve üretimi arttırmak için bir dizi çalışmalar başlatıldı. Özellikle ülkenin nüfus ve ekonomik potansiyelini belirlemek, coğrafi, sosyal ve sağlık problemlerini yerinde tespit etmek amacıyla Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın başlattığı bu çalışmalar, "Türkiye'nin Sağlık ve Toplumsal Coğrafyası" adıyla bir dizi eserlerin yayınlanmasıyla sonuçlandı. Diziyi oluşturan eserlerin büyük bir kısmının Latin harflerine çevrildiği ve basıldığı görülmektedir. Konu ile

ilgili yeni tespit edilen eserlerden birisi de “Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası/Cebel-i Bereket (Osmaniye) Vilayeti”dir.

Cebel-i Bereket Vilâyeti Halk Fırkası Merkez Şubesi tarafından hazırlanan ve 1925 yılında Adana’da ki Türk Sözü Matbaası’nda Osmanlıca olarak basılan bu eser, Osmaniye iline ait coğrafi, ekonomik, sosyal, tarihsel ve yönetsel ön bilgileri kapsamaktadır. Osmanlı paleografyasından yeni Türk harflerine bire bir transkript edilen eserde başlıklar şu şekilde verilmektedir: “İlin Coğrafi Durumu, Sınırlar, Şu Andaki Yönetsel Sınır, Arazi Engebeleri, Doğal Engeller, İklim, Ulaşım Yolları, Doğal ve Endüstriyel Yollar, Demiryolları, Şoseler, Köken Durumu ve Dağılımı, Dinsel Durum, Tarihi Durum, Nüfus, Yüzölçümü, Ekonomik Durum, İlin Şu Andaki Kaynakları, Yararlanılan Kaynaklar ve İnceleme Sonuçları”

Osmaniye İlini çok çeşitli yönleriyle ele alarak inceleyen bu rapor, yöresel halk kültürü açısından çok kıymetli bilgiler içermektedir. Bunun yanı sıra Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yıllarına ait bilinmeyen bazı bilgileri gün ışığına çıkarması açısından mevcut literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Resmi Yayınlar

Resmî Gazete, “Bazı Vilâyetlerin İlgası ve Bazılarının Birleştirilmesi Hakkında Kanun”, Sayı 2411, 27 Mayıs 1933, s. 2510-2511.

Kitaplar

Adana İl Yıllığı 1991, Kemal Matbaası A. Ş., Adana, 1991.

Dr. Rıza Nur, **Hayat ve Hatıratım**, I. Cilt, Altındağ Yayınevi, İstanbul, 1967.

Mehmet Said, **Türkiye’nin Sıhhi ve İctimai Coğrafyası: Sinop Sancağı**, Türkiye Büyük Millet Meclisi Umur-ı Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti, Öğüd Matbaası, Ankara, 1922.

Şehsuvaroğlu, Bedi N.; Erdemir Demirhan, Ayşegül; Cantay Güreşsever, Gönül, **Türk Tıp Tarihi**, Taş Kitapçılık Yay. Ltd. Şti., Bursa, 1984.

TBMM Albümü 1920-2010, Ed. Sema Yıldırım, Behçet Kemal Zeynel, 1. Cilt, II. B., TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010.

Türkiye’de Sıhhat ve İctimai Muavenet Teşkilatı’nın Cumhuriyet Devrindeki İnkışafı, Ankara, 1937.

Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Cebel-i Bereket (Osmaniye) Vilayeti, Büyük Millet Meclisi Umur-ı Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti, Türk Sözü Matbaası, Adana, 1341/1925, s. 1-30.

Makaleler

Arı, Kemal, “Cumhuriyetin Sağlık Devrimcisi Dr. Refik Saydam”, **Vatan ve Sıhhat Tıbbiyenin Yurtseverliği**, Ed. Eren Akçiçek, Fevzi Çakmak, Bulaşıcı Hastalıkları Önleme Derneği Yayınları, İzmir, 2015, s. 291-307.

Çanak, Erdem, “1927 Nüfus Sayımına Göre Cebelibereket Vilayeti'nin Demografik Yapısı”, **Akademik Bakış Dergisi**, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Sayı 54, Nisan 2016, s. 95-107.

Çavmak, Şeyda; Çavmak, Doğançan, “Türkiye’de Sağlık Hizmetlerinin Tarihsel Gelişimi ve Sağlıkta Dönüşüm Programı”, **Sağlık Yönetimi Dergisi**, Dergi Park, C. 1, Sayı 1, 2017, s. 48-57.

Dinçer, Hasan, “TBMM'nin Açılması ve Yeni Türk Devleti'nin Kuruluşu”, **Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Ed. Temuçin F. Ertan, 5. B., Siyasal Kitabevi, Ankara, 2017, s. 102-111.

Doğruöz, Türkan, “Kırklareli Tarihine Işık Tutacak Bir Eser: “Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası Kırklareli Vilayeti””, **History Studies International Journal of History**, V. 3/1, 2011, s. 276-284.

Gökçe, Nilifer; Yaprak, Mevlüt, “Türkiye'nin Sıhhi Ve İctimai Coğrafyası: Kırklareli Vilayeti Adlı Esere Göre Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşunda Kırklareli'nde Folklorik Tıp”, **Lokman Hekim Journal**, C. 2, Sayı 1, 2012, s. 39-42.

Gümüşçü, Osman, “Milli Mücadele Dönemi Türkiye Coğrafyası İçin Bilinmeyen Bir Kaynak: “Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası””, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XV, Sayı 45, Kasım 1999, s. 939-968.

Karabulut, Umut, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Sağlık Hizmetlerine Toplu Bir Bakış: Dr. Refik Saydam'ın Sağlık Bakanlığı ve Hizmetleri (1925-1937)”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi/ÇTTAD**, C. VI, Sayı 15, Güz 2007, s. 151-160.

Koylu, Zafer, “Milli Devletin Doğuşu ve Millet Egemenliğine Geçiş”, **Türkiye’de Demokrasi ve Parlamento Tarihi**, Ed. Şaduman Halıcı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013, s. 60-81.

Koz, M. Sabri, “Türk Halk Kültürünün Unutulmuş Kaynaklarından Biri: Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası”, **IV Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri**, C. I, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Feryal Matbaası, Ankara, 1992, s. 37-58.

Sayılır, Burhan, “Milli Mücadele Döneminde Batı Karadeniz’in (Sinop-Kastamonu-Zonguldak) Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapısı (Türkiye’nin Sıhhi İctimai Coğrafyası Raporlarına Göre)”, **Akademik Bakış Dergisi**, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat-Kırğızistan, Sayı 38, Eylül-Ekim 2013, s. 1-20.

Sıhhiye Mecmuası, “*Fevkalâde Nüshası: Dr. Refik Saydam’ın Aziz Hatırasına*”, Sıhhat ve İctimai Vekâleti Yay., Ankara, 1942.

Ansiklopediler

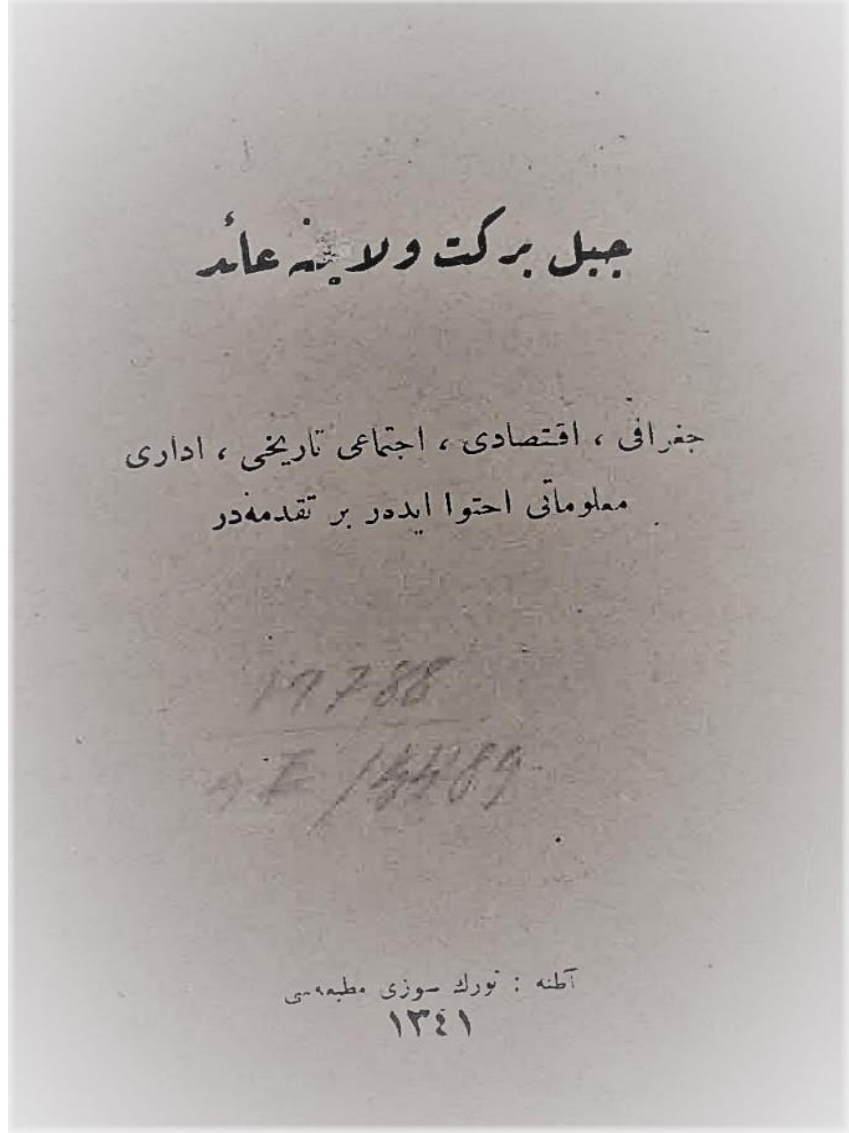
Yurt Ansiklopedisi, Türkiye, İl İl: Dünü, Bugünü, Yarını, C. 1, Anadolu Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 1981.

Aslan, Yavuz, “Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti (23 Nisan 1920-30 Ekim 1923)”, **Türkler Ansiklopedisi**, Ed. Hasan Celâl Güzel vd., C. 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 37-56.

Koçu, Reşat Ekrem; Akbay, Mehmet Ali, “Dr. Abdülhak Adnan Adıvar”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C. I, İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, İstanbul, 1958, 212-215.

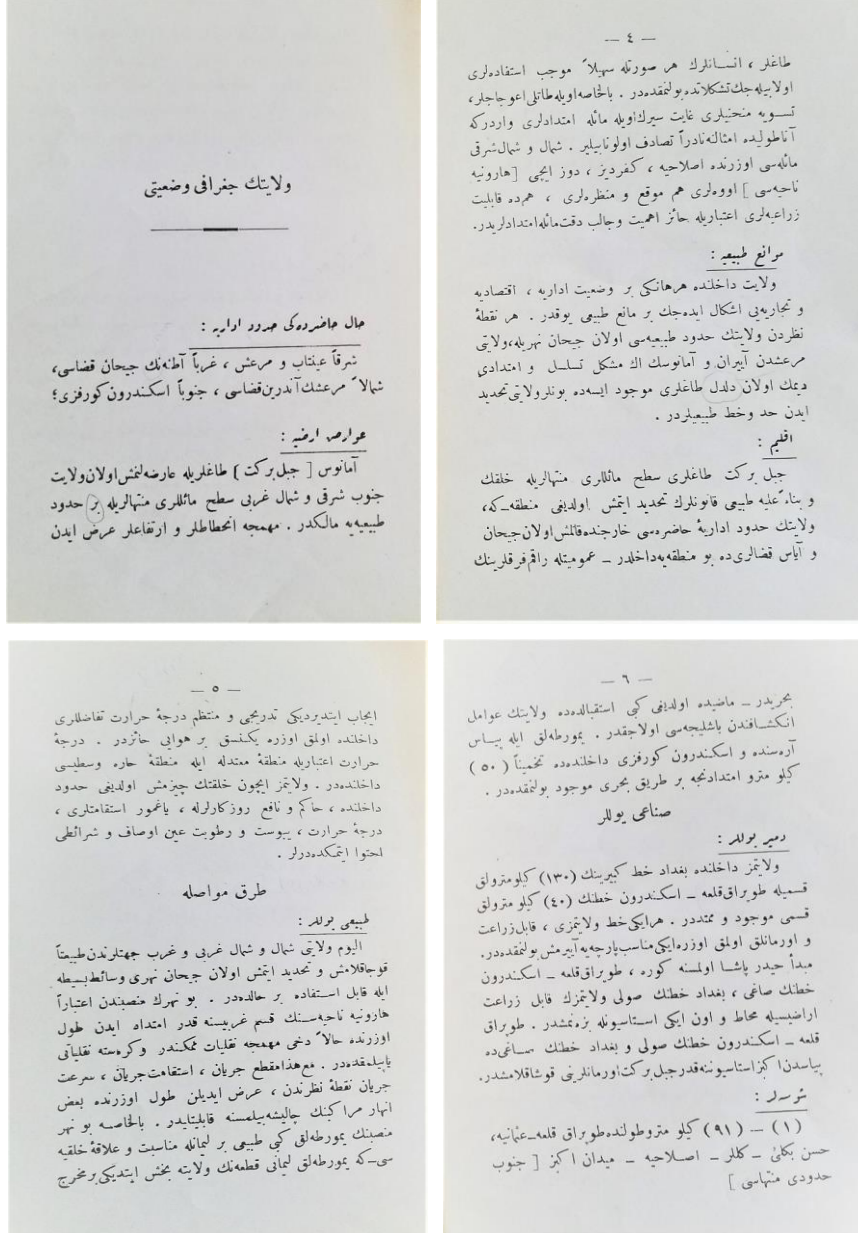
EKLER

Ek-1

Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası: Cebel-i Bereket (Osmaniye) Vilayeti,
Büyük Millet Meclisi Umur-ı Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti, Türk Sözü
Matbaası, Adana, 1341/1925, s. 1.

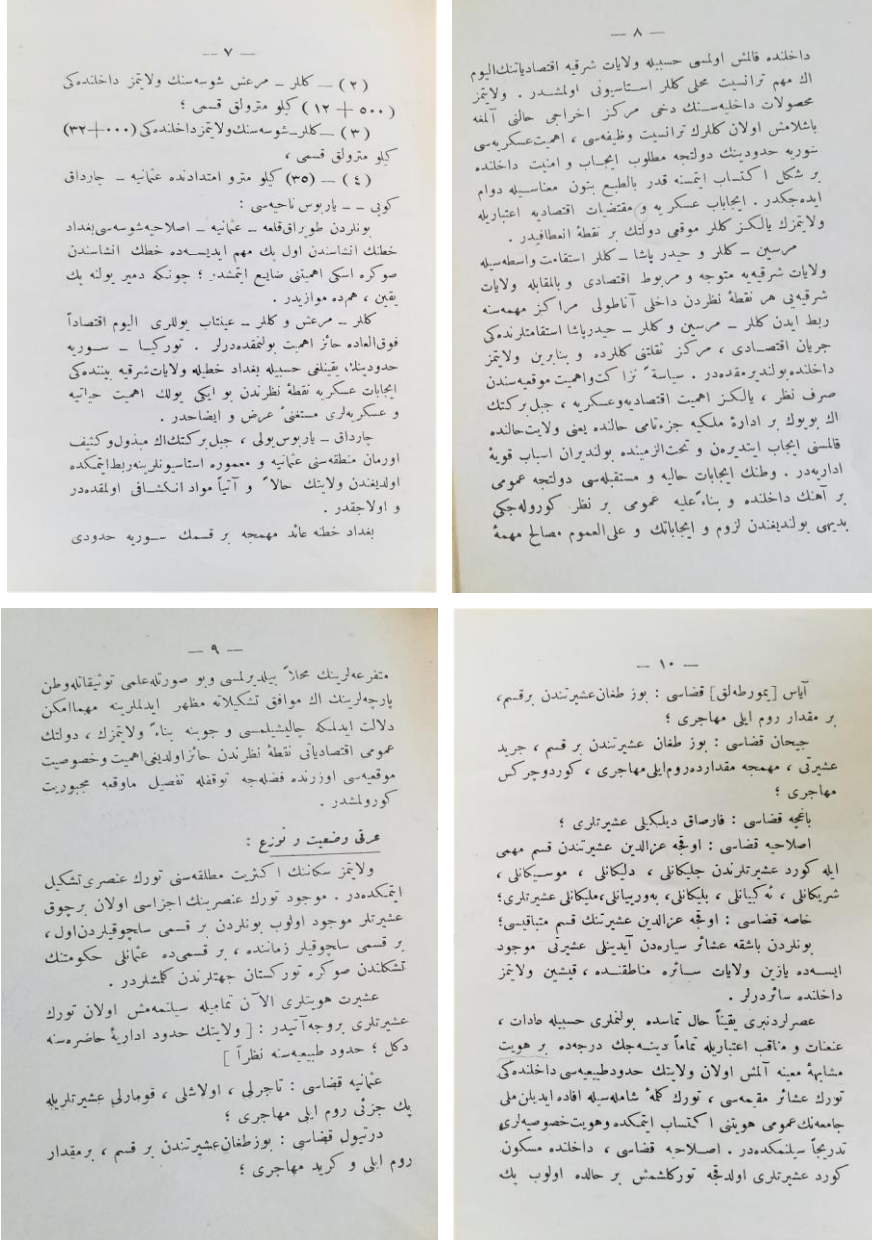
Ek-2

Türkiye'nin Sıhhi İhtimai Coğrafyası: Cebel-i Bereket (Osmaniye) Vilayeti, s.

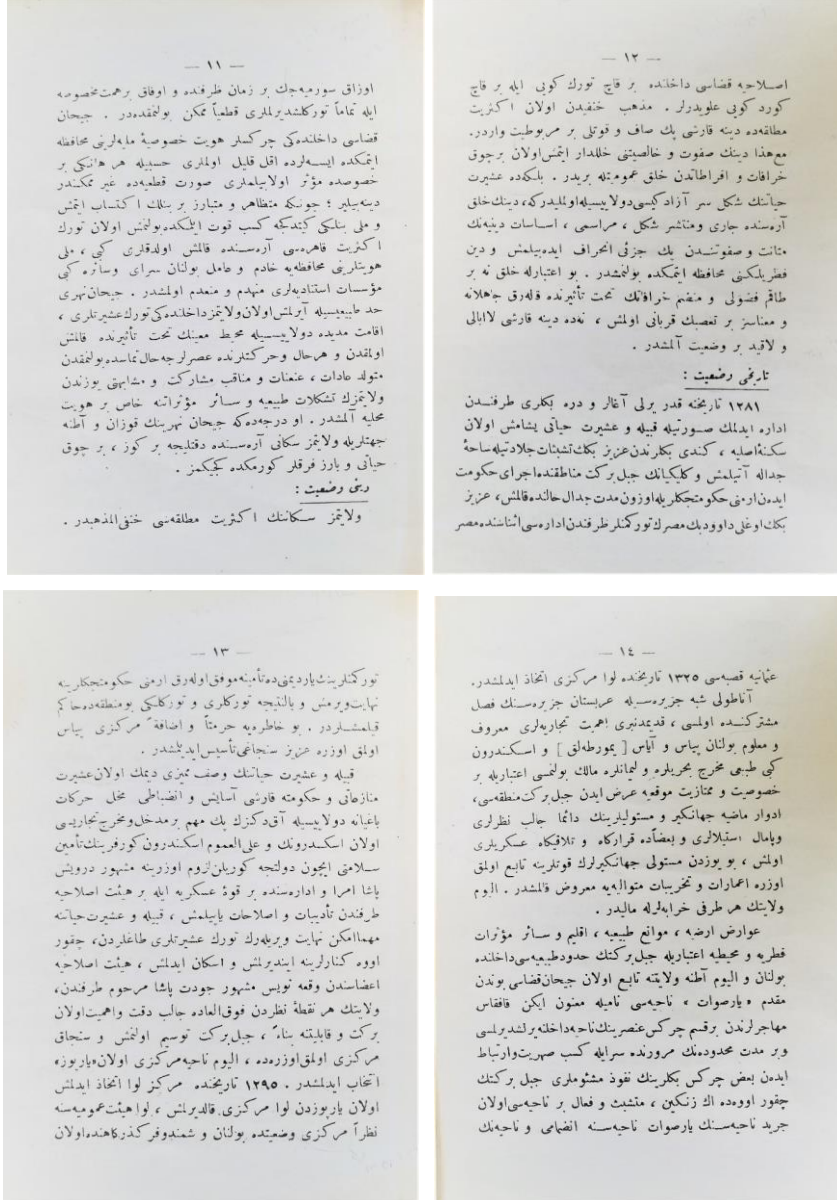
3-6.

Ek-3

Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası: Cebel-i Bereket (Osmaniye) Vilayeti, s.

Ek-4

Türkiye'nin Sıhhi İhtimai Coğrafyası: Cebel-i Bereket (Osmaniye) Vilayeti, s. 11-14.

Ek-5

— ۱۵ —

ه جدیده اسمیه توییحی اشاج ایچس و ۳۱۰ سنده قضا حاله کین جدید [جیحان] به عین منقذ تأثیرلیله آتیهه الحاق ایتدیلمشدر . دولتک تشکیلات اداریه طبیعهسه قدر تأثیرات شخصیه لرلی حلو و قووذ ایتدیلمش چرکس بکاری و بالتیجه سرای ، جیل برکتی تدریجاً غیر طبیی و مهمال بر وضعیه الفا ایلمشدر . زنکین جدید ناحیه سنک انضمامیه نفوس و واردات اعتباریه کسب قوت و وسعت ایلمش جیحان قضا سنک آتیهه رابطه طبیعت خلافی بروضعت مهمه به دوشمش اولان جیل برکتک رخه سی کافی گیوش کی قووذ موسیون اعضا بوغاردن بالاستفاده آتیهه الحاق ایچون سنه لرجه اوغراشمشدر ، حکم تجاریلری تشکیلات اداریه قووذ ایتدیلمک موق اولوق ۳۳۳ سنسده ولاجیزک ، اقسام طبیعه سنک بولان ایسی دخی آتیهه الحاقه موق اولمشدر . مناسبات و اسباب طبیعه ایله بکدیگر لر به مربوط بولان و آنجق بو صورته بر موازنت ناهمه قدرتی حاز اولان جیل برکتک مشوم قووذ لری قربانی اولان عضو طبیعیلرین محروم قالقنه بالفطیع شده متاثر اولمش ، غیر طبیی شرائط و عدم موازنه ، کیه و کیه تأثیر موسوش ، جیل برکتک برکتی آنکشافی ضوره و توقفه مروض برافشدر . اداریه استبدادیه

— ۱۶ —

والیردن و ولایت قووذ مادی و متوایدن سیرالاً اعظمی استفاده تأمینی ، حکم سنکلی احضاری ایچون جدیده اسمیهه تویسه دالات ایتک صورتیه ایجاب خلقتلری کوسترن توردی چرکس بکاریک تمق ایتدیلمش بولی ، بشقه املاز و عمللره تمق و اشاج ایدن قوزمو و سیمون اوغلی کبی بر قاج محکمر خرسنجان تجار سنک ایس قضا سنک آتیهه الحاق ایتدیلمشکی مقصد کلنجه : بندها خطک انشادن اولنک بک مهم بر مدخل و مخرج بحری اولان بیورطه لقی لیاننده تکشیف ایتدیلمش معامله تجاریلری امل و آرزولری داخلنده سولته جریان ایتدیلمشک ، کندارلیله مناسبت تجاریههه بولوق ضرورت و بیوریتده بولان اسنافی خلقی بلاقید و شرط محکماری آتیهه بولدیلمش ، احتکادون و سائره ممالاندن متولد شکایک مرجمارلی اوزاقلاشدرمق ، آتیهه کندی قووذ و تأثیر آتیهه کی مراجعه مراجعت بیوریتده بر افرق اوساندرمق ، بیلدیلمش و بعضاً امکان سزانه معروض براقق بو صورته احتکار و تمق تجاریلری آرزولری داخلنده جریان ایتدیلمش موق اولوق ایسی و فی الحقیقه بر مدت ایچون تصوری تماماً حصول بولمش ایدیههه انقلابات دولایسیله تمادی ایدیههه مشدر . مشوم و ملعون مقصد و قووذ لره ، طبیعت و ایجابی خلقتک حدود غیر طبیعی داخلنده بولوق

— ۱۷ —

بیوریتده قاش اولان آسک دخی ولاجیزدن فک رابطه ایتدیلمش و ولایت هر صورته صارمش و شرائط غیر مساعدیه مروض برافشدر .

نفوس ، مساحه طبعیه :

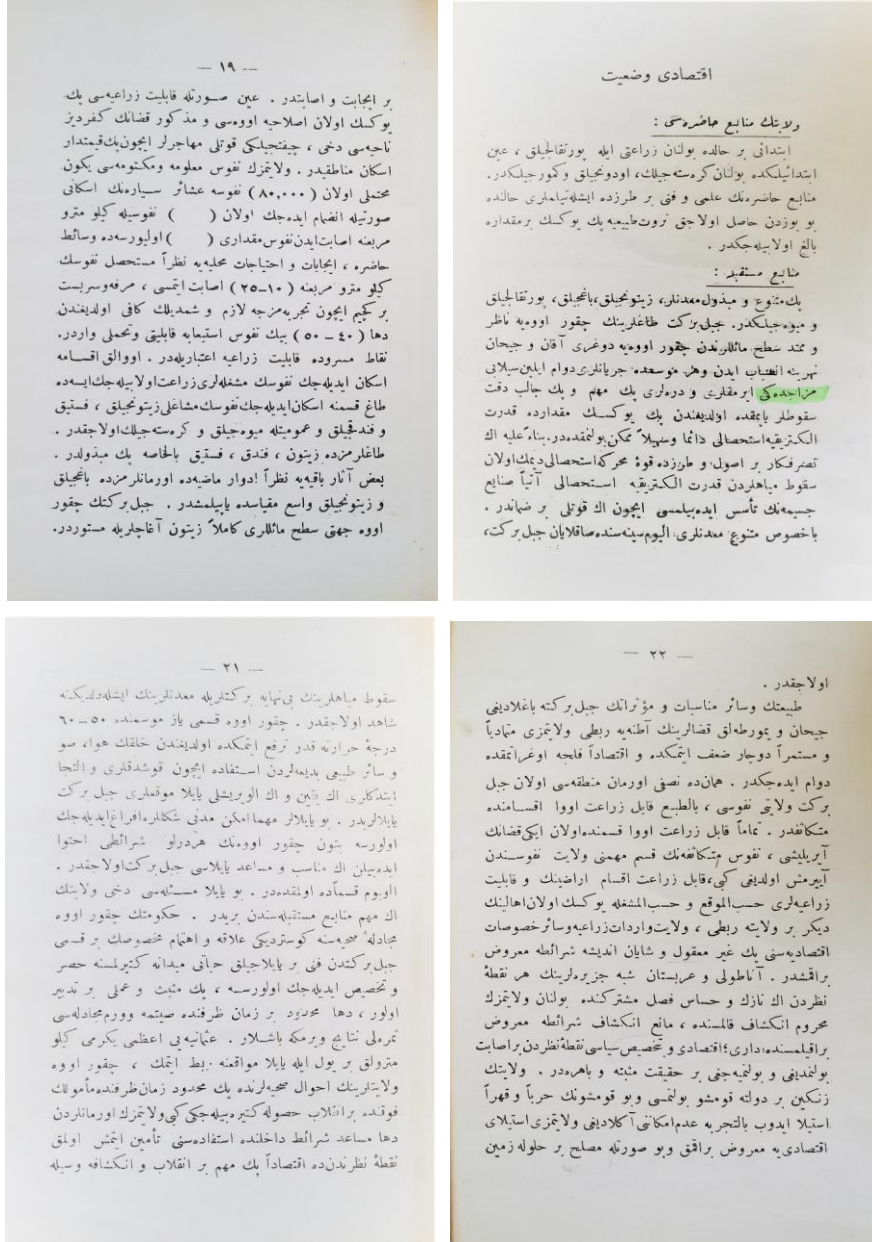
ولایتک نفوس حقیقه و معلومه سی (۶۴۰۰۰) در . ولایت حدود طبیعی داخلنده بولونده اسباب مروضه حسنیله ولاجیزدن آیش اولان جیحان و آس قضا سنک نفوسلری بالفطیع داخل دکدر . نفوس حقیقه مقدارینک تخمیناً درنده بری نینده نفوس مکتومه اولدی قویاً محتملدر . ادوار سابقله اداره و حکومتلریک قوللریه قملاری آرسنده جوق مهم فرقر کورورک کندی حکومتک و بالتیجه کندی بتلکنک بر جوق منافعی اهاله آیشمش اولان خلق ، اداره حاضریمک ، تأملات فطریه لر به دها فضل اوینونلغی سزیمکده افعال و اقوالده و تخصیصاً اجر آتیهه دانما مطاعت و موافقتن کوریمکده و منتقلری بو صورته داها محیطانه ادرا کامکان بولنده اولدیلمش اسباب مختلفه تأثیریه کم نفوسده شمدی به قدر بر منقذ تصور و تحیل ایتکده بولان خلق منطلاً نفوسه قید اولقنده و ولایتک حقیق نفوس مقداری کیندهک نظامش و تحقق ایتکدهدر .

ولایتک حدود اداریه حاضریمه نظر مساحه طبعیه

— ۱۸ —

(۱۰۰۰۰) کیلو مترو مرایدر . حدود طبیعیسه نظر آتیهه جیحان و آس قضا سنک جیحان نهریه تحدید ایدیلن قملاری داخلنده مساحه طبعیه سی () کیلو مترو مرایدر . معلومات مروضه نظر آتیهه کیلومتر مرابنه () نفوس اصابت ایتکدهدر . نفوس کثافتده کی ازلق بالفطیع جالب نظردر . بتون برکتیه و اهمیت موقیهسه نظر آتیهه نفوس ازلق ، ولایت حسابیه موجب ایدیههدر . بو اعتبارله ولایتک نفوسه احتیاجی درکاردر . قیش موسمی ولاجیز داخلنده کیرمن و بنا علیه ولایتک قالیات و احوال طبیعیسه کسب الفتو انیسیت ایش اولان علی التخمین () نفوسه بالغ عشار سیزیمک ولایت داخلنده اسکانلری بک موافق و ممکن اولایله جکدر . عشار سیزیمک مشفله حاضریملری مختلف جنس و نوعنده کالی حیوان بیشریمک اولدیغه کوره تبدیل مشغله کلنفته بر دیره مروض قالماملری و استحصال بچرانسندن قایه لری اعتباریه قالیبت حاضریملرین استفاده ایتک و تدریجاً تمایل ایدیهه جکری مجبوریت حسی ایدیهه جکری زراعت ایچون ده وسعت و قالیبت بک بو سنک ارلان اراضی داخلنده اسکانلری تأمین ایتک ذوالوجهین بر اسکان اولاجندن هواسی و خواص سائر طبیعیسهه ساله و آتیهه نامی الفتاری ممکن بولان باغیه قضا سنک هارونیه ناحیه سی داخلنده اسکانلری هر تقعه نظرندن

Ek-6

Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası: Cebel-i Bereket (Osmaniye) Vilayeti, s. 19-22.

Ek-7

— ۲۳ —
 حاضر لائق امانده اولسی کی جالب اہمیت قاطبک وجودی
 الیہ قابل رد کلدن . بنا علیہ ولایتی اقتصاداً قوتی بولدی برقی
 ہرہائیک بر استیلائی اقتصادی ایچون غیر قابل حلول و نفوذ
 بر حالہ کثیرتک و بوحالہ دوام ابتدیرتک اقتصادی بر
 ایجاب ضرورتدر .
 ولایت داخلندہ انکشاف فکری و بالنتیجہ انکشاف
 اقتصادی ہنوز حال تولدیدہ بولدیجی جہتہ واسع صلاحیتی
 برادارہ ملکہ جز نامی دہک اولان ولایت تشکیلاتک ہر
 نقطہ نظر دن دلالت و ولایتہ بر مدت ایچون خالقنر محتاج
 و مقتدردر . کزک انکشاف ملکتک حال ابتدائیدہ بولمسی ،
 کرکہ حدود بونی تشکیلات و تشکیلات اقتصادی سنک سیاست
 حکومتہ علاقہ دارانی دولایسیہ واسع صلاحیتی ، اطہالی
 و نافذ نظری برادارہ ملکہ طرفندن تدویر امور ایدلسی بر
 ضرورت علمیدر .
 ایوم موجود تشکیلات حکومتک واردات لازمہ سن تأمین
 ایدمہ مکدہ اولان ولایتک منابع موجودہ حاضر مسی ، بر
 اساس سالم و صحیحہ ربط ایدلہجک اولورسہ ، یک محدود زمان
 طرفندہ تشکیلات ادارویہ کفایت ایدلہجک درجہدہ واردات
 تأمین ایدلہجکی محققدر . منابع موجودہ حاضر مدن سرعت
 و سہولتہ امکان حل بولان مسائل بروجہ آتیدر :

— ۲۴ —
 ۱ - ایوم اشخاص تصرفندہ بولتویہ طا بوجہ مقید اولمہ
 دیغندن ویرکویہ تابع بولتویان اراضی مقدارسی ، ویرکویہ تابع
 اراضی مقدارینک ہر حالہ بر قیاس ملیدر .
 ۲ - کرہ سنہ کور و اودون کی اورمان مستحصلاتی اوقندر
 غیر منظم بر حالہ بولتقدہ درکہ ، ولایتک اخراجات حقیقیہ
 سنویسیہ ، رسمی الخفدہ اولان مقدار آزادندہ ہان اون
 مثلہ قرب فرق وارددر . اراضی ایہ اورمان مستحصلاتی ،
 ہیچ بریدہ ولایتز درجہ سنہدہ دوچار اہمال اولمہ شددر .
 بواکی مستہنک سرعت و سلامت حلی ، ولایت واردات
 حاضر مسی مصرفہ تقابل ابتدیر میاید و متوازن بر بودہ مک
 میدانہ کثیرتکی ممکن اولور . منابع موجودہ حاضر مک وجہ
 قانونیدہ حل ایہ برابر علمی بر طرززدہ ایشاٹلاری ، حالندہ ایسہ
 واردات ، مصرفی تجاوز ایددر . مسرود ایکی مادہ مک حقیقی
 وضعیہ سو قیاملری ، ہم یک محدود زمان طرفندہ مکنددر ،
 ہمہدہ حکومت ، دیگر بخار وارداتیہ ولایتز مصارفی قیاتی
 عبوریت و اندیشہ سنہن قوریلمش اولور . بالجامہ اراضی
 مسئلہ سیہ صورت جدیدہ مشغول اولماتک ، بروجہ آتی اسباب
 دولایسیہ فوایدی یک فضلہ اولاجقدر :
 ۱ - عین اراضی خفندہ توارنر مختلفہ خالدہ متعدد طا بولر
 موجود بولتقدہدر . بو یوزدن بر جوق منازع فیہ مسائل

— ۲۵ —
 ظهور و تسلسل ایتمکدہ و حکومتہ ، اراضیک حقیقی صاحبیرتک
 حقوق سہ لرحہ دوچار اہمال اولتقدہدر . بو حالک سرعت
 اڑالمسک اقتصادی و اخلاقی منافی بالطبع یک بویکدر .
 — بر طاقم منافی و شامل تعمیراتہ گویا بر حدود معین
 داخلہ آتیش کی ظن ایدیان اراضی ، طا بویہ کی مساحہ
 سطحیسیہ بر قیاس منافی فرق کوسرتمکدہ و بو صورتہ بافرض
 بشیوز دوام اراضی قیدی اولان بر آدم ، جہات اربہ تعمیرات
 تجدیدہ سنہن ، شعولی و منافی سہ سنہدہ قضولی اولہرق بشیوز
 دوامہ تصاحب ایتمکدہ و موجود اراضی مقدارینک مستحصل
 خلق آرسندہ معقول و متوازن شرائط داخلندہ توزعنہ اک
 بویک شکل تشکیل ایتمکدہدر . بر طاقم منافی تعمیرات تجدیدہ ایہ
 واسع بر صورتہ تحت الحصارندہ فالان اراضی ہم ایشاٹلکدن
 محروم قائلندہ ، ہمدہ اراضی اولمانرک و یا خود غیر کافی
 درجہدہ اولانرک انتفاع و فعالیت زراعیہ سنہن اک بویک مانع
 تشکیل ایتمکدہدر . بو جہتہدہ بر آن اول اصلاحی ، زراعی
 و بالنتیجہ صنایع انکشافی تسریع و تسہیل ایدلہجکی شہ سزددر .
 چونکہ خلقک ملکتہ مصروف اولاجی انتفاع ہوسی شدلہ
 تحریک ایدلس اولاجی کی ، حقیقی مستحصلار حسابہ یک
 مفید ، ملکت اقتصادی قلعہ نظرندن یک مهم تأثیراتی
 اولاجی و شرائط معقولہ داخلندہ اراضیک خلق پختہ توزعنہ

— ۲۶ —
 وسیلہ تشکیل ایدلہجکی بدیدر .
 نمونہ مطالعہ :
 ولایتزک اقسام سارمسی حدود لندہ طبیعتک - سیاسی
 اسباب و مجبوریتز دولایسیہ سورویہ جہتہ محدودندہ غیر
 طبیعتک موجوددر - وارسندہ ولایتک غرباً حدودی تماماً
 غیر طبیعی و بنا علیہ غیر اداری و غیر علمیدر . بروجہ بالا
 مثبت و باہر حقائق و ایجاب علمیدن دہستان اولاجی وجہلہ
 ولایتک غرب حدودینک جیحان نہرلہ تجدید ایدلسی و جیحان ،
 آتیس قضائینک ولایتہ ربطی علمی بر ایجابدر . بویرطہ لکی
 طبیعی بر لمانک بر پارچہ مظہر مظاہر اولسی ، جیحان
 نہری حد طبیعیہ چرچوبہ لہجک اولان ولایتی بردنیرہ
 انکشاف ابتدیرہجکدر . جیحان نہری ایہ آریلان جبل برکت
 چقور اوومسک بتون اخراجاتی صورت مطلقہ بویرطہ لکی
 لمانی واسطہ سیہ اجرا ایدلہجک ، اسکندرونک ایوم تماماً
 اسقاط ایدلہجک من اہمیت تجاریہ و اقتصادی سقو طابندریلہ
 جکدر . قوزان جہتی چقور اوومسک جیحان نہرینک مناسب
 بر ویا ایکی نقطہ سندن اساس کوریلرہ جبل برکت چقور
 اوومسہ ربط ایدلسی حالندہ ایہ بویرطہ لکی لمانی بسبتون
 کسب اہمیت ایدلہجک و ولایتز وضعیت اقتصادی سنہن بردنیرہ
 انکشاف ابتدیرہجک ، اسکندرون لمانک سقو طابندہ تسریع

Ek-8

— ۲۷ —
 ایش اولاجقدور. هر سه ۳۰-۳۰۰ ملون پورتقال اخراجاتی یان
 دوتیول قضاامک پورتقال اخراجاندهکی اوضاع غیر اقتصادی
 میاننده باشلیجهسی اوزون قره یوللری قلیتیدر. چیل برکت
 و قوزان ولایتلری ده هبت عمومی اعتبارله عین اشکال
 و صفحانه معروض بولنقدردلر. حالبوکه اک مهم بیاسه لرده،
 قلعی رقابتله تحمل کورسریله چک بر وضع طبیعی بولان
 چقور اوومک اک مهم اقسامی قلیات بره قات و مشکلاتی
 یوزندن هر سه انکشافدن و منافندن کلی ضررله
 اوغرا مقدهدر. بورطهلق طبیعی لیان دولایسیله — دیر
 یوللریک و جیحان نهرینک قلیانده ایا ایدمچکاری وظیفه
 لرده نظر دفته آلتقی شرطیله — قلیات بحریه ایچونک مساعد
 وضعیتده بولان چیل برکت و قوزان چقور اوومری پک اوزون
 قلیات بره ایله اک غیر مساعد شرائط اقتصادی پک زبونی
 اولقدردلر. جیحان نهری غرب طرفی بر ویا ایکی کوری
 ایله شرق جهته ربط ایدیلیر و بورطهلق طبیعی لیانده شمدیک
 بر پارچه همت ایدیلیرسه مذکور لیان واسطه و وسیلهسی
 سریع و مثبت بر انکشافکامل و ضامی اولور. بورطهلق
 لیانی؛ کرک حدودلرک وضعی، کرکه مهم بیاسه مرا کزیه
 بحرآ ارتباطی دولایسیله ولایت شرقیه جریان اقتصادی
 دخی بیوک بر قلعیتله کندیسنه جلب ایدمبیله چکدر. م

— ۲۸ —
 ولائتک، همده ولایت شرقیمک اک مهم و شرائط لازمی
 اک ایا بر طرزده حائر بر تخریح بحریسی اولمش و اولاجتی
 بر لیان اولان یوزمه لیک، انکسدریون لانی اوزرینه یایاجتی
 تأثیر رفتنی بو صورتله ده زیاده کسب وضوح ایکندهدر.
 حالاً موجود و مثبت علمی، اداری، اقتصادی ایجابات؛
 آتی محقق و ایوم غیر مکشوف بر صورتده موجود قلیات
 و منابع، حال و آتی به نظراً خصوصیت موقعه دولایسیله
 بوجه معروض حدود طبیعی داخلده اولق اوزره چیل
 برکتک ولایت خاندن ایا و ادارسی، چقور اوومک اک
 برکتکی بر کوشه سنده فیاض و نور بر چیل برکتک سرعتله
 دوغمانسی و شرائط مسرودمی احتوا ایندیکی تقدیرده چوق
 سورمه چک بر مدت طرفنده آله ایله هر تطفه نظر دن هم
 سوبه اولایلمسی تأمین ایدمچکدر. ایوم اقلنده تأسس
 ایش و کیندیجه نوسماً تأسس و تشکیک ایکنده و ایله چک
 اولان قاریضار و صنایع جسیمه قوه محرکهک استحصاله
 مقتضی عروقاتی اوزاق مسافهلر دن جلب ایکنک مجبوریتده
 بولدیندن، قوه محرکه مشه سنده چیل برکتک حائر اولدی
 شرائط مناسبه قیه و اقتصادی هیچ بوقت حائر اولامی حق
 و بنا علیه قوتی رقابتلر ایچون بو یوزدن دائماً ضعف حس
 ایدمچکدر. چیل برکتک استاد ایندیکی واسع اورمانلر

— ۲۹ —
 و تخصیصاً پک مبدول و پک جالب دقت سقوطه اهل عروقات
 جسیمه چیل برکتی دائماً ده مساعد شرائط اقتصادی داخلنده
 بولدیراجق و بنا علیه صنایع جسیمه ک تأسس و تشکیکی
 خاندن هیچ بر رقابتک صارصامی حق بر وضعت میتده
 قلاچقدور؛ چونکه اک اقتصادی و طبیعی قوه محرکه عامل
 اولان کینلی و پک اهمیتی صو سقوطلرینه صاحبدر. آله
 بلکده زراعت خصوصده متنازیتی مهم امکان محافظه ایدمبیلیر؛
 فقط استقبالی اک مدعش بر قدرت الکتریکه و بنا برین قوه
 محرکه دیوسی اولق استناد و قلیتده بولان چیل برکت
 چقور اوومک استقبالیله اک مهم بر الکتریک مدخری
 اولاجقدور.
 حال حاضرده واردات و قوس حاضر سه ولایت اولایلمک
 شترلر دن یالکز ایکسیتی پک موقت بر زمان ایچون حائر
 اولامیان ولائتک قوس مسئلهسی آذین وقارص قضا لریک
 ولایت الحاقیه حال ایدمبیلیر بر شکل سوله در. قومی
 لاعلی التبعین بر طرزده تربید و تکنیکک اقتصاداً بر قتی
 اولدینی و اولامی حق بدیدر. استحصال منابعی و سرمایه
 قوتی اولان عمارده طبیعی بر صورتده قوس تکلف ایدم.
 استحصال منابعی پک قوتی بر صورتده مالک بولان چیل
 برکتک تثبیت و سرمایه قوتلری ده کلکه باشلامشدر. هنوز

— ۳۰ —
 لایق وجهه طاماش و طاماشدیرلماش اولان چیل برکتی
 طامتح خصوصده هازمانه تشبیه کیریشلمش اولدیندن پک
 شین بر زمانه متبشیرلک و سرمایه ک و بولنری تقیاد نفوسک
 تکاشه باشلاجهتی شه سزدر. منابع استحصال سی، صنایع
 جسیمه ک اقسام مهمه سنده مقتضی مواد ابتدائی پک مبدولاً
 عتوی، قوه محرکه عامللرینه اک اقتصادی شرائط داخلنده
 مالک بر ولایتی، بتون قوتلرینه و منابعه رغماً یالکز قوس
 و واردات مسئله لرندهکی قضا ق حاضر سه بنا، الغاء ایجاب علمی
 خارجنده بر قرار اولاجقدور. واردات مسئلهسی افاق بر
 اصلاحات و همت مسئله سیدر. قوس مسئله سی ده بوجه بالا
 عرض ایدین طرز لرده حل و اناج ایدمبیله چک مسئله در. هر
 درلو علمی تدقیقاتله دائماً چیل برکت و اولدینی تعین و تحقق
 ایدمچک اولان ولائتک اقبانه قرار اعطاسک تأمین علمی بر
 قرارک حصوله وسیله تشکیل ایدمچکی جهته بو باده کی قیمتدار
 مساعیکزه بتون ولائتک عرض افتقار و احتیاج ایکنده اولدیغیز
 استرحانه تردیقاً اشیو علمی ایضاً حتمی تنظیم و تقدیم ایکنک.
 چیل برکت ولایتی ملین فریسی
 شعبه مرکز برسی

Türkiye'nin Sıhhi İhtimai Coğrafyası: Cebel-i Bereket (Osmaniye) Vilayeti, s. 27-30.

